

Muhaliif Bir Dergi Akis'in Perspektifinden İç Politikada Celal Bayar (15 Mayıs 1954-30 Mayıs 1960)

Celal Bayar in Domestic Politics from the Perspective of a Opposition Magazine Akis (May 15, 1954-May 30, 1960)

Hacı Veli GÖK^{1*}

^{1*} Dr., İçişleri Bakanlığı, Ankara, Türkiye

*Sorumlu yazar/
Corresponding author:
gokhaciveli@gmail.com

Başvuru/Submitted: 19.05.2024
Kabul/Accepted: 11.11.2024

Atf/Cite as:

Hacı, V., G. (2025). Muhaliif bir dergi Akis'in perspektifinden iç politikada Celal Bayar (15 Mayıs 1954-30 Mayıs 1960, Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 16(1), 216-235.

Öz

Amaç: Çalışmada, Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın 1954-1960 yılları içerisinde iç politikada sergilediği yaklaşımlar, siyasi partilere karşı tutum ve davranışları, dönemin muhalif basını arasında yer alan Akis Dergisi'nin bakış açısından ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Yöntem: Konu, Akis Dergisi'nin 15 Mayıs 1954 tarihli ilk sayısından, DP Dönemi'nin sonuna kadar olan süreci ihtiva etmektedir. Çalışmada DP Dönemi'nin en önemli muhalif dergilerinden olan Akis ile Cumhurbaşkanı Celal Bayar ilişkileri derinlemesine incelenmiştir.

Bulgular: 1954-1960 arası DP ve CHP arasındaki ilişkilerin gergin olduğu bir dönemde Bayar'ın üst akıl olarak tarafsızlığını korumadığı ve DP yanlısı bir politika izlediği değerlendirilmektedir. Bu bağlamda Bayar ile ilgili Akis Dergisinde başlatılan menfi propaganda 27 Mayıs 1960 Askeri Darbesine kadar devam etmiş ve onunla ilgili bir algı oluşturulmak istenilmiştir. Ancak başta Akis Dergisi olmak üzere muhalif basın tarafından Bayar ile ilgili sürdürülen bu menfi kampanyanın Bayar tarafından dikkate alınmadığı düşünülmektedir.

Sonuç: Akis Dergisi'nin Bayar eleştirisinin temelinde özellikle DP'nin siyasi kaygılar ile çeşitli uygulamaları yürürlüğe sokması ve tarafsız olması gereken Bayar'ın ise bu duruma sessiz kalmasından ileri gelmektedir. Ancak Bayar'ın olaylara yeterince ağırlığını koyamamış olması siyasette sükûneti sağlayamamış ve derginin eleştirilerine maruz kalmasına sebep olmuştur.

Özgünlük: Cumhurbaşkanı Celal Bayar ile ilgili çok sayıda telif ve tetkik eser yayınlanmıştır. Ancak Bayar'ı özellikle cumhurbaşkanlığı makamını temsil etmesi özelinde, dönemin en önemli muhalif dergisi olan Akis Dergisi perspektifinden ele alan eser bulunmamaktadır.

Anahtar Sözcükler: Celal Bayar, Adnan Menderes, Demokrat Parti, Cumhuriyet Halk Partisi, Akis Dergisi

Abstract

Aim: In the study, President Celal Bayar's approaches to domestic politics between 1954 and 1960, her attitudes and behaviors towards political parties, were tried to be revealed from the perspective of Akis Magazine, which was among the opposition press of the period.

Method: The issue covers the period from the first issue of the Journal of Flow on May 15, 1954, to the end of the DP Era. In the study, Akis, one of the most important opposition journals of the DP Period, and President Celal Bayar's relations were examined in depth.

Results: It is evaluated that in a period between 1954 and 1960 when relations between DP and CHP were tense, Bayar did not maintain his impartiality as a superior mind and followed a pro-DP policy. In this context, the negative propaganda started in Akis Magazine about Bayar continued until the Military Coup of 27 May 1960 and an attempt was made to create a perception about him. However, it is thought that this negative campaign against Bayar, carried out by the opposition press, especially Akis Magazine, was not taken into consideration by Bayar.

Conclusion: The basis of Akis Magazine's criticism of Bayar stems from the fact that the DP has implemented various practices with political concerns and that Bayar, who should be impartial, remains silent about this situation. However, Bayar's failure to put sufficient weight on the events did not ensure calm in politics and caused him to be criticized by the magazine.

Originality: Many copyrighted and research works about President Celal Bayar have been published. However, there is no work that deals with Bayar from the perspective of Akis Magazine, the most important opposition magazine of the period, especially as he represented the presidential office.

Key Words: Celal Bayar, Adnan Menderes, Democratic Party, Republican People's Party, Akis Magazine

Giriş

Mahmut Celal Bayar, 16 Mayıs 1883 tarihinde Bursa'nın Gemlik ilçesinde dünyaya gelmiştir¹. Babası ilmiye sınıfından fıkıh bilgini Abdullah Fehmi Efendi'dir. Abdullah Fehmi Efendi, 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sürecinde, bulunduğu bölgeden göç ederek Bursa'nın Umurbey Köyü'ne yerleşmiş ve burada Rüştîye müdürlüğü yapmıştır. Celal Bayar, ilk ve orta öğrenimini babasının görev yaptığı bu okulda tamamladıktan sonra Gemlik'te memuriyet hayatına başlamıştır. Daha sonra Bursa Ziraat Bankası'nda görevlendirilmiş ve İttihad-ı Milli Bankasında çalışmıştır. Bu süreç içerisinde İnegöllü Refet Bey'in kızı Reşide Hanım ile 1903 yılında evlilik gerçekleştirmiştir. Bayar'ın bu evlilikten Refi, Turgut ve Nilüfer isimlerinde üç çocuğu dünyaya gelmiştir. II. Meşrutîyet'in ilanı sonrası İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne katılan Bayar, cemiyet içerisinde çeşitli vazifelerde bulunmuştur (Şenşekerci, 1999, s. 5; Mazıcı, 2025, s. 1). Bayar, 12 Ocak 1920 tarihinde, son Osmanlı Mebusan Meclisi'ne Saruhan Milletvekili olarak girmiştir. Ancak bağımsızlık mücadelesinde bu meclisin yeterli çabayı göstermediğine inanan Bayar, Milli Mücadele Dönemi'nde “Galip Hoca” ismi ile Anadolu hareketine katılmıştır. İstiklal mücadelesi neticesinde Lozan'da gerçekleştirilen barış görüşmelerine danışman olarak katılan Bayar, 1923 seçimlerini müteakiben II. Dönem TBMM'ye İzmir Milletvekili olarak girmiştir. Bu süreç içerisinde 26 Ağustos 1924 tarihinde kurucusu olduğu İş Bankası'nın Genel Müdürlüğü'ne getirilen Bayar, 10 Kasım 1932 tarihinde İktisat Vekilliği görevine tayin olunmuştur (Mazıcı, 2025, s. 2). İnönü'nün 25 Ekim 1937 itibarıyla başbakanlıktan istifasının ardından Bayar, 1 Kasım 1937 tarihinde başbakanlık görevine getirilmiştir. Bayar'ın başbakanlığı dönemi içerisinde Mustafa Kemal Atatürk'ün vefatının ardından TBMM tarafından yapılan seçimler neticesinde İsmet İnönü yeni cumhurbaşkanı olarak seçilmiştir. İnönü'nün cumhurbaşkanlığının ilk dönemlerinde Bayar, başbakanlık görevine devam etmiş, 11 25 Ocak 1939 tarihinde bu görevinden istifa etmiştir (Koçak, 2003, s. 76; Birlik, 2011, s. 294; Mazıcı, 2025, s. 3). Bayar Hükümeti'nde Dâhiliye Vekilliği görevini yürüten ve aynı zamanda CHP Genel Sekreteri olan Refik Saydam, yeni hükümeti kurmakla görevlendirilmiştir (Koçak, 1996, s. 13).

Bu sürecin sonlarında tüm dünyayı etkisi altına alan II. Dünya Savaşı'nın baş göstermesi, bu savaşa doğrudan katılmayan Türkiye'yi de dolaylı yoldan etkilemiştir. Savaşın bitimini müteakiben özellikle Sovyetlerin Türkiye'den toprak talebinde bulunması Türkiye'nin Batı ile yakınlaşmasını zorunlu hale getirmiştir (Akkaya, 2010, s. 12; Tüzün, 1998, s. 96). II. Dünya Savaşı'nın Türkiye üzerinde dış politik anlamda etkisi, şüphesiz ki iç politikada da kendisini göstermiştir. Savaşın etkisi ile Türkiye'de savaş sebebi ile alınan önlemlerden bunalmış bir kitlenin varlığı yadsınamaz bir gerçektir (Aşçı, 2012, s. 42). Bu gerçek, ülke içerisinde muhalif bir tabanın varlığını hissettirmesini sağlamıştır (Tutar, 2009, s. 14). Bu muhalif tablo TBMM'ye de sirayet etmiş ve 1944 Muvazene-i Umumiye Kanun görüşmeleri sırasında Bayar, TBMM'de hayat pahalılığı ve geçim sıkıntısını gündeme getirmiştir. Bayar, hükümetin bu konudaki tedbirlerinin yetersizliğinden bahsetmiş, üreticinin mağduriyetini TBMM'ye aksettirmiştir (Aslan, 2014, s. 6). Benzer bir muhalefet, 1945 yılında görüşülen Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu sırasında da yaşanmıştır (Toker, 1990, s. 41). Metin Toker bahse konu kanun görüşmelerinin önemini şu şekilde ifade etmiştir: “Toprak Kanunun Meclisteki görüşmeleri Meclis içindeki muhalefetin ilk defa elle tutulur şekilde örgütlenmesinin fırsatını verdi. Fakat bir siyasi muhalefet daha önceden belirmişti ve bunun çekirdeğini Celal Bayar teşkil ediyordu” (Toker, 1998, s.40). 1945 yılı

¹ Celal Bayar 22 Ağustos 1986 tarihinde Cuma günü saat: 21.25'te Dr. Siyami Ersek Göğüs ve Kalp Damar Cerrahisi Eğitim ve Araştırma Hastanesi'nde hayata gözlerini yummuştur. Bkz. (Sezan, 2020, s. 48). Bayar'ın doğum tarihi Cemal Kutay tarafından 1884 olarak neşredilmiştir (Kutay, 1949, s. 8).

Bütçe Kanunu tasarısı da TBMM'de tartışmalara neden olmuştur Görüşmeler sırasında Hikmet Bayur, Emin Sazak ve Adnan Menderes Hükümete yönelik eleştirilerini sunmuştur. Tartışmalar neticesinde 1945 yılı Bütçe Kanunu tasarısının kabulü noktasında yapılan oylama, 368 kabul oyuna karşılık 5 ret oyu ile kabul edilmiştir. Oylamada ret veren milletvekilleri ise Celal Bayar, Adnan Menderes, Refik Koraltan, Mehmet Fuat Köprülü ve Emin Sazak olmuştur (Koçak, 1996, s. 555). Sürecin bu şekilde ilerlemesi TBMM'de somut bir muhalefeti gün yüzüne çıkarmıştır. Bu bağlamda Celal Bayar, Adnan Menderes, Mehmet Fuat Köprülü ve Refik Koraltan tarafından 7 Haziran 1945 tarihinde “*Dörtlülük Takrir*” olarak bilinen önerge TBMM'ye sunulmuştur. Önerge, Anayasanın ruhuna uygun politikalar belirlenmesi, hak ve hürriyetler ve siyasi partilerin çalışmaları ile ilgili hususları ihtiva etmiştir (Baban, 1970, s. 131-133; Yıldırım, 2019, s. 6-7). Bu hamle üzerine CHP, Köprülü ve Menderes'in 21 Eylül 1945 tarihinde partiden ihraç edilmesi kararını almıştır. Bu süreç içerisinde, 27 Kasım 1945'te Refik Koraltan da partiden ihraç edilmiştir. Yaşananlara tepki olarak Bayar ise 26 Eylül 1945'te İzmir milletvekilliğinden, 3 Aralık 1945 tarihinde ise CHP'den istifa etmiştir (Ercan, 2013, s. 5; Aydemir, 2011, s. 126; Ünal, 1994, s. 209). Tüm bu gelişmeler, CHP'nin karşısına bahse konu dört isim tarafından 7 Ocak 1946 tarihinde Demokrat Parti'nin kurulması ile neticelenmiştir. Parti'nin kurulması ile birlikte Bayar 8 Ocak 1946 tarihinde DP'nin genel başkanı seçilmiştir (Atayakul, 2007, s. 90; Demir, 2009, s. 52).

1946'da kurulan DP, 21 Temmuz 1946 tarihinde girmiş olduğu ilk genel seçimde TBMM'ye girmeyi başarmıştır² (Akandere, 2010, s. 8-9). DP, bir sonraki genel seçim olan 14 Mayıs 1950 genel seçimlerine kadar CHP'ye karşı etkili bir muhalefet örneği göstermiş ve yurt çapında teşkilatlanması ile bu etkinliğini pekiştirmiştir. Bu süreç sonunda, DP girmiş olduğu ikinci genel seçimde iktidarı CHP'den almayı bilmiştir. Genel seçimlerin ardından yapılan cumhurbaşkanlığı seçimlerinde Bayar, Türkiye Cumhuriyeti'nin üçüncü cumhurbaşkanı olarak görevine başlamıştır. Bu süreç içerisinde önemli dış politik gelişmeler yaşanmış, 1952'de Türkiye'nin NATO'ya kabulü ile birlikte Türkiye dış politikada yalnızlık pozisyonundan da bir nebze kurtulmuştur. Dış politikada görülen bu iyileşme iç politikaya da sirayet etmiştir. Ekonomik anlamda bir inkişaftan söz edilebilir. Bunun en temel göstergesi ise milli gelirde %15'lik bir artışın söz konusu olmasıdır. Ekonomik anlamdaki gelişim süreci DP'nin sosyal, siyasal ve kültürel alanlarda da kendi imzasını taşıyan politikalar gütmesi ile devam etmiştir (Orhan, 2019, s. 68-69). Bu başarıda Bayar'ın rolü ise inkâr edilemez bir gerçek olarak görülmektedir. Zira DP'nin başarısı içerisinde Bayar'ın rolü, “*DP'yi 1950 yılına getiren isim Celal Bayar'dır. Celâl Bayar'ın DP'yi iktidara taşıması ve cumhurbaşkanlığı makamına gelmesi büyük bir başarı öyküsüdür.*” şeklinde değerlendirmeleri de beraberinde getirmiştir (Nergiz, 2017, s. 95-96). Bu anlamda DP'nin başarısında Bayar ve Menderes liderliği önem arz etmektedir. 1950 seçimlerini DP'nin kazanmasını müteakip Menderes Başbakan ve DP genel başkanı, Bayar ise cumhurbaşkanı olmuştur. Takip eden süreçte, bu iki ismin konumları gereği partinin sorumluluğu, Bayar'dan çok Menderes'in üzerine yüklenmiştir (Gülmez ve Aşık, 2014, s. 250; Nergiz, 2017, s. 97). Ancak Bayar bu süreçte her zaman kendisine danışılan ve zor durumlarda Menderes'in üzerinde varlığını hissettiren (Koçak, 2023, s. 17) bir güç olarak mevcudiyetini korumasını bilmiştir. Bu süreç sonunda DP, iktidar olarak girdiği ilk genel seçimler olan 2 Mayıs 1954 genel seçimlerinden de başarı ile ayrılarak Bayar ve Menderes öncülüğünde iktidarını korumasını bilmiştir (Aydın, 2010, s. 146). Tüm bunlar ışığında Bayar ile ilgili kaleme alınmış birçok tetkik ve telif eser olmakla birlikte, Bayar Dönemi'nin önemli muhalif dergilerinden olan Akis'in penceresinden bir değerlendirmenin söz konusu olduğu çalışmaya rastlanılmamıştır. Bu bakımdan çalışma önem arz etmektedir. Çalışmanın hazırlanma sürecinde seçilen başlıklar, çalışmanın başlığında da belirtildiği üzere, Akis'in Bayar'a karşı bakış açısı temel alınarak belirlenmiştir.

Akis Dergisi

Cemil Koçak'a göre yayın hayatında DP'ye karşı muhalif kanadın adeta bir simgesi olan Akis Dergisi, (Koçak, 2022, s. 8) Türkiye'de yayın hayatına başlayan ilk haftalık dergi olarak kabul görmektedir. 15 Mayıs 1954 tarihinde yayın hayatına başlayan ve 1968'e kadar devam eden derginin imtiyaz sahibi ve yazı işlerinden sorumlu kişisi ise Metin Toker'dir. Derginin basım yeri Ankara, Ulus, Rüzgârlı sokaktır. Dergi kapağında “*Haftalık Aktüel Mecmuası*” ibaresi yer almaktadır. Dergi kapakları incelendiğinde ise döneme damgasını vurmuş politik şahsiyetlerin kapak resminde kendisine yer bulduğu görülmektedir. Derginin hedef kitleleri ise orta sınıf ve aydın kesim olarak düşünülebilir. Bu bağlamda derginin kamuoyu ile paylaştığı konular arasında; iktisadi ve politik gelişmeler, askerî, tıp, kültür, sanat ve spor gibi hususların yer aldığı görülmektedir (Atay ve Karavar, 2021, s. 359-360; Kırmıt, 2022, s. 45). Akis'in 15 Mayıs 1954 tarihli sayısında ise derginin amacı açıklanmıştır. Buna göre Akis'in temel amacı bir aktüalite mecmuası meydana getirmektir. Böylece Akis'i okuyan her aydın kendisini ilgilendiren hemen hemen her konuda bilgi sahibi olabilecek, bir hafta içerisinde yurtda olup biten tüm konuları toplu bir şekilde gözden geçirebilecektir. Derginin amaçları belirtilirken önemli bir ayrıntıya yer verilmiştir ki, o da derginin tarafsızlığı meselesidir. Bu nedenle dergide siyasi anlamda karşıt görüşlü kimseleri dergi sütunlarında yan yana görmek mümkün olacaktır. Sadece fikirleri aksettirmek misyonunun üstlenildiğinin altı çizilen dergide bu doğrultuda okuyuculardan beklentiler de yer almıştır. Bu bağlamda şu ifadelerle yer verilmiştir: “*Şimdi, sizden unutmamanızı istediğimiz bir şey var: AKİS, farz ediniz ki sizindir. Onu nasıl*

² Bayar, 21 Temmuz 1946 genel seçimlerinde İstanbul Milletvekili olarak TBMM'ye girmiştir. Bkz. (Tercüme-i Hal Kaydı, Sicil No: 369)

çıkartır, içine neler koyar, tarzımız hakkında neler düşünür, ne yenilikler tavsiye edersiniz? Sizin fikriniz nedir? Bunları siz bize yazarsanız, biz de "Okuyucu mektupları" sütunumuzda onları herkese duyurur, münakaşasını açarız. Ama o kadar değil. Aynı zamanda biz de istifade ederiz" (Akis, 15 Mayıs 1954, s. 3).

Akis yayın hayatına başladığı gün derginin gayelerini okuyucuları ile bu şekilde buluşturmuş olmasına rağmen ilerleyen süreçte bu tarafsızlığına gölge düştüğü açık bir şekilde görülmüştür. Bu durumun bazı sebepleri vardır. Derginin imtiyaz sahibi Metin Toker'ın bir dönem DP'nin yayın organı pozisyonunda olan Zafer Gazetesi'nde çalışmış olması nedeniyle Akis'te DP'li bazı milletvekilleri ve önemli şahsiyetlerin görüş ve düşüncelerine yer vermesi derginin DP yanlısı bir tutum içerisinde olmakla itham edilmesine neden olmuştur. Ancak zamanla derginin DP'yi eleştirel bir tavır içine girmesi Akis'in DP yanlısı imajının zamanla silinmesi ile sonuçlanmıştır. Bu süreçte Akis, CHP taraftarlığı iddiaları ile gündeme gelmiştir. Bunda etkili olan en önemli sebepler arasında ise 1955'te Metin Toker'ın, İsmet İnönü'nün kızı ile evlenmesinin ve Toker ile Mukerrem Sarol arasındaki münakaşanın ve davalık oluşlarının önemli bir yer tuttuğu değerlendirilmektedir. Bu tarihten itibaren Akis, çoğunlukla DP'ye muhalif kişilere sayılarında yer vermeye başlamıştır. Derginin yayın politikası öyle bir hal almıştır ki, 27 Mayıs 1960 Askeri Darbesinin ardından Akis, "İhtilalin savunucularından biri olmuştur" (Önder, 2014, s. 287; Yüksel, 2019, s. 392; Şahin, 2018, s. 645). Akis'in DP karşıtı bir yayın politikası izlemesi Akis ile alakalı, "Türk siyasetinde Demokrat Parti, 10 yıllık iktidarı boyunca, basına uyguladığı sert sansüre rağmen, Akis dergisi gibi yayınlar basının gelişimine katkı sağlamış önemli bir siyasi figürdür" şeklinde değerlendirmeleri de beraberinde getirmiştir (Yüksel, 2019, s. 384).

Bayar ile Müspet İlişkiler Dönemi

15 Mayıs 1954 Seçimleri ve Ertesindeki Genel Hava

2 Mayıs 1954 genel seçimleri DP için iktidarını koruma, CHP ve diğer muhalif partiler için ise DP'yi iktidardan düşürme adına önem addeden bir genel seçim olarak görülmektedir. Bu nedenle partiler seçim hazırlıklarına Mart 1954 itibari ile hız vermişlerdir. DP, Nisan ayı itibari ile adaylarını kamuoyu ile paylaşmıştır (Akşam, 13 Nisan 1954, s. 1). Partilerin girmiş olduğu propaganda faaliyet sürelerinin hitamının ardından genel seçimler 2 Mayıs 1954 Pazar günü gerçekleşmiştir. Seçimlerde 9.095.617 vatandaş oy kullanmış, seçimlere katılım oranı ise %88,6 olarak kayıtlara girmiştir. Bu bağlamda 2 Mayıs 1954 genel seçimleri tüm yurttaki aynı saatte gerçekleştirilmiştir. Seçim neticesinde DP, TBMM'ye %58, 4 oy oranı ile 503, CHP %35, 1 oy oranı ile 31, Cumhuriyetçi Millet Partisi ve Bağımsızlar ise 7 milletvekili göndermişlerdir (YSK Resmi İnternet Sitesi, Erişim Tarihi: 11.07.2024). Bu tablo 1950 genel seçimleri ile kıyaslandığında ise DP'yi TBMM'de temsil eden milletvekili sayısında önemli bir artış olduğu görülmektedir³ (Akşam, 3 Mayıs 1954, s.1; Yeni Ulus, 3 Mayıs 1954, s.1; Zafer, 3 Mayıs 1954, s. 1-4; YSK Resmi İnternet Sitesi, (Erişim Tarihi: 11.07.2024).

1954 genel seçimlerinin hemen ardından 15 Mayıs 1954 tarihinde yayın hayatına başlayan Akis Dergisi her ne kadar dünya görüşü yönü ile ilerleyen dönemlerde DP'ye karşı bir duruş sergilese de, kuruluşunun ilk dönemlerinde DP ve Cumhurbaşkanı Celal Bayar ile ilişkilerinde temkinli bir yaklaşım ortaya koymuş ve katı bir muhalefet örneği sergilemekten kaçınmıştır. Bu davranış biçimi, 2 Mayıs 1954 genel seçimlerinin ardından Başbakan Adnan Menderes'in yeni kabinesini kurması ve Bayar'ın ikinci devre cumhurbaşkanı seçilmesinde kendisini göstermiştir. Nitekim derginin 15 Mayıs 1954 tarihli sayısında DP'nin dört yıllık yeni bir devre için iktidarı elinde tuttuğu belirtilerek, gerek Menderes gerekse Bayar için şu övgü dolu sözler sarf edilmiştir: "Celal Bayar, Türkiye'nin yeni dört senelik reisicumhuru, Menderes başvekilidir. Bu iki mevkiin sahipleri için hiç kimsede, hiçbir tereddüt bahis mevzu olamazdı"⁴ (Akis, 15 Mayıs 1954, s. 5). Öyle ki, Bayar'ın yeniden cumhurbaşkanı seçilmesi üzerine Bayar, Akis okuyucuları tarafından "haftanın adamı" seçilmiştir⁵ (Akis, 22 Mayıs 1954, s. 33). Bu tablo içerisinde dergi, Bayar ile DP'nin kurucu kadrosu

³ Uygulanan seçim sistemi nedeniyle DP oyların yüzde 57,6'sını almasına karşın Meclisin yüzde 94,82'sini kazanmıştır.

⁴ Akis Dergisi her ne kadar güzel bir lisan ile DP'nin yeni devresini tebrik etmiş olmasına rağmen aynı lisan partiler arası ilişkilerde gözlemlenmemiştir. Bu bağlamda 2 Mayıs 1954 genel seçimlerinin ardından CHP Genel Başkanı İsmet İnönü'nün, Bayar ve Menderes'i kasıtlı olarak tebrik etmemesi eleştirilmiştir Bkz. (Akis, 22 Mayıs 1954, s. 9). Akis Dergisi bu durumu şu ifadelerle değerlendirmiştir: "Ümit ve temenni olunur ki, bunlar pek kızgın ve pek sert geçen bir seçim mücadelesinin açtığı yaraların o sıralarda henüz kabuk bağlamış olmasının neticeleridir" (Akis, 30 Ekim 1954, s. 4).

⁵ Akis Dergisi, Bayar ve Menderes'i çeşitli sayılarında kapak sayfasında yer vermesinin kimi çevrelerce eleştirilmesine tepki olarak şu açıklamayı yapmıştır: Kapak resimlerimizin manası üzerinde durmak faydasız olmayacaktır. İlk sayımızın kapağında Celâl Bayar vardı. Onu Adnan Menderes takip etti. Şarklı kafaların şarklı dilleri derhal faaliyete geçtiler: Tamam! Akis Demokrat Partinin organı... Son sayımızın kapağı İsmet İnönü süslüyordu. Aynı cins kafaların aynı cins dilleri gene dışarı uzandılar: Tamam! Akis, Halk Partisinin organı... Şimdi, biraz kafamızı yoklayalım. Akis'in ilk sayısı 15 Mayıs tarihini taşıyordu. 14 Mayıs günü Türkiye Büyük Millet Meclisi Celâl Bayar'ı tekrar Reisicumhur seçmişti. Bir aktualite mecmuasının kapağını Celâl Bayar'dan başka kim süsleyebilirdi? İkinci sayımız yedi gün sonra çıktı. O yedi gün içinde Reisicumhur, Başvekil olarak Adnan Menderes'i tayin etmiştir. Elbette ki Akis'in kapağında Adnan Menderes olacaktı. Üstelik Adnan Menderes, seçimleri kazanan adamdı. 26 Temmuz'da Cumhuriyet Halk Partisinin Kurultayı toplandı. İsmet İnönü, haftanın adamıydı. Üstelik 24 Temmuz Lozan'ın yıldönümüne isabet ediyordu. Kapağımıza İsmet İnönü'nün resmini koyduk. Akis, kapağını İsmet İnönü'nün resmiyle süslediği zaman ne kadar "Halk Partili" olduysa, Celâl Bayar veya Adnan Menderes'in resmi ile süslediği zaman da o kadar "Demokrat Partili" olmuştur. Ne eksik, ne fazla... Bkz. (Akis, 31 Temmuz 1954, s. 3).

içerisinde yer alan Refik Koraltan ve Mehmet Fuat Köprülü'nün çok da iyi gitmeyen ilişkisine dikkat çekmekten de geri durmamıştır. Buna göre Bayar ve Menderes, DP'yi Koraltan ve Köprülü ile beraber kurmuşlardır. Ancak, bahse konu iki kurucunun parti politikaları ve nutukları DP'ye zarar vermiş olsa dahi, partinin itibarı için bu iki ismin Bayar ve Menderes tarafından mutlak surette “*kollanması*” gerekmektedir. Buradan çıkan sonuç ise 1946'da DP'nin kurulmasından 1954 genel seçimlerine gelinen süreçte, kurucular arasında bir memnuniyetsizliğin varlığının tartışmaya açıldığının söz konusu olmasıdır (Akis, 15 Mayıs 1954, s. 6). Öyle ki bu tartışmalar Bayar ve Menderes ilişkileri çerçevesinde de devam etmiştir. Akis'in iddia ettiği bu konunun, 1950 yılında da gündemde olduğu görülmektedir. Ancak gazeteci Ali Naci Karacan bu durumu yalanlamıştır. Buna göre, gazetelerde Menderes ve Bayar'ın aralarının açık olduğu yönünde neşriyat yapılmaktadır. Bu neşriyatlar öyle bir hal almıştır ki, Bayar tarafından Menderes'in istifa etmesi yönünde telkinler geldiği dahi öne sürülmüştür. Ancak Karacan'a⁶ göre bu türden iddialar tamamen bir “*uydurmadan*” ibarettir. Zira Bayar'ın onayı olmadan hiçbir isim Başvekâlet makamını işgal edemez (Başkanlık Cumhuriyet Arşivleri, 30.01.00.00, Kutu No: 44, Gömlek No: 258, Sıra No: 5, Belge Tarihi: 05.12.1950)⁷.

Seçimlerin ardından muhalefet istediği sonucu alamasa da halkın iradesini kabul etmiştir. Başta CHP olmak üzere seçimlerin ardından muhalefetin beklentilerinin başında ise Anayasanın tadili meselesi gelmektedir. Dergiye göre, anayasanın tadili meselesinde DP içerisinde istekli olanların sayısı azımsanmayacak derecededir. Bu konuda istekli olanların başında ise Bayar gelmektedir. Zira Bayar, bizzat anayasanın değiştirilmesi gerekliliğini seçim kampanyalarında dile getirmiştir. Anayasanın tadili meselesinin cumhurbaşkanı düzeyinde dile getirilmiş olması ise muhalefetin nezdinde Bayar'ın ayrı bir yere konumlanmasını sağlamıştır (Akis, 15 Mayıs 1954, s. 8). Öyle ki Bayar, henüz 1950'de cumhurbaşkanı olarak seçilmesinin ardından seçim kampanyalarında gündeme getirdiği anayasanın tadili meselesini bu sefer devlet başkanı sıfatı ile gündemine eklemiştir. Bu bağlamda Cumhurbaşkanı Bayar'ın yeni görevi ile birlikte gündemine aldığı ilk dört madde şu şekilde sıralanabilir: “1- *Anayasanın ruhu ve metni ile uygulanması*, 2- *Devletin siyasi güvenliği*, *Yeni Türkiye'nin inşası*, 3- *Ordu ve üniversite*, 4- *Anıtkabir*.” Bozdağ'a göre ilk dört madde Devlet başkanının doğrudan görevi iken, beşinci madde ise Bayar'ın Atatürk'e karşı duymuş olduğu sevgi ve hayranlığın bir göstergesidir (Bozdağ, 2005, s. 145).

Bu bağlamda başta Anayasanın tadili olmak üzere, Tek Parti Dönemi'nde çıkarılmış olan diğer bazı kanunlar ile ilgili tartışmaların aslında DP iktidarının ilk dönemlerinden beridir gündemde olduğu bilinmektedir. Bu durumu, 3 Ekim 1950 tarihinde Bayar ve Menderes'in Erzurum seyahatleri esnasında yapmış oldukları konuşmalarından anlamak mümkündür. Buna göre, ziyaret kapsamında konuşma gerçekleştiren Menderes ve Bayar, Erzurumluların talep ve şikâyetlerini dinlemiştir⁸. Buna göre Erzurumlular, talep ve şikâyetlerinin bundan önceki hükümetler tarafından dikkate alınmadığından yakınmışlardır. Ancak bu noktada, Menderes Erzurumlulara şu soruyu sormuştur: “*Acaba, Erzurumlular yalnızca mahalli ihtiyaçları ile mi meşguldürler? Acaba Erzurum memleket çapında cereyan etmekte olan büyük hadiselerin manası ile alakalı değil midir? İstiraplarla inleyen Erzurum asırlarca ihmale uğramasının sebeplerini kendisine sormuş ve araştırmış mıdır?*” (BCA, 30.01.00.00, Kutu No: 2, Gömlek No: 14, Sıra No: 1, Belge Tarihi: 03.10.1950). İşte tam da bu noktada, Tek Parti Dönemi kanun ve uygulamalarında revizyona gitme düşüncesinde olan Menderes, bu konu ile bağlantılı şu cümleleri sarf etmiştir: “*Acı acı şikâyet etmekte olduğunuz bütün bu ihmallerin asıl sebebi, şimdiye kadar gelip geçen iktidarları ne Erzurum'un, ne Aydın'ın ne de Kars'ın ne de herhangi bir diğer memleket bölgesinin kendi iradesi ile iş başına getirmemiş olmasındadır*”. DP iktidarı ile birlikte ülkede yeni bir sayfanın açıldığının altı çizilen konuşmada; “*Bu bir devir meselesidir. Yoksa bir CHP-DP mücadelesi değildir*” ifadelerine yer verilmiştir (BCA, 30.01.00.00, Kutu No: 2, Gömlek No: 14, Sıra No: 1, Belge Tarihi: 03.10.1950). Buradan hareketle Bayar ve Menderes, halkın özgür bir şekilde yöneticilerini seçmesi noktasında önüne set konulduğunun ve çok partili yaşamın nimetlerinden vatandaşların yararlandırılmadığının altını çizmek istemiştir. Bu bağlamda 1954 genel seçimlerinin hemen ardından tekrar gündeme gelen Anayasanın tadili meselesi bu düşüncelerden hareketle gündeme getirilmiştir.

İç Politikada ve DP'de Bayar Etkisi

Bayar'ın, Milli Mücadele Dönemi'nde göstermiş olduğu çalışmalar, Cumhuriyet'in ilk dönemlerinden itibaren politikanın içerisinde olması, Mustafa Kemal Atatürk ile yakın temas içerisinde bulunması, onun sofralarında bulunması ve onunla belirli bir süre görev yapması, Bayar'ı Türk bürokrasinin içerisinde ayrı bir konuma getirmiştir (Bayar, 1997, s. XI). Öyle ki, İnönü'nün Cumhurbaşkanlığı Dönemi'nde Atatürk'e yakınlıkları ile bilinen ve yeni kabinede kendilerine yer bulamayan Tevfik Rüştü Aras ve Şükrü Kaya gibi önemli isimler dahi İnönü Dönemi içinde Bayar etrafında

⁶ Ali Naci Karacan ile ilgili bilgi için bkz. Yüksel, 2025, s. 1-5, <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/ali-naci-karacan-1896-1955/> (Erişim Tarihi: 13.05.2024).

⁷ Bundan böyle BCA şeklinde kısaltılarak kullanılacaktır.

⁸ Metin Toker, Bayar'ın seçim çalışmaları sırasında halk ile iç içe bir imaj çizmeye önem gösterdiğine dikkat çekmiştir. Toker bu durumu şu ifadelerle dile getirmiştir: “Celal Bayar gezilerini bir steysin cip denilen otomobil ile yapıyordu. Steysin cip, İnönü'nün bindiği cumhurbaşkanlığı limuzinine karşı halkçılığın simgesiydi. Nitekim seçimlerden sonra cumhurbaşkanı seçildiğinde de eşiyile birlikte Meclise bu arabayla gelecek, ancak Meclisten cumhurbaşkanı olarak ayrıldığında Limuzine binecek, eşine gene station jeep ile oradan ayrılacaktı (Toker, 1991, s. 20).

birleşmişlerdir. Bu durum Aras'ın, "Atatürk bizi Celal Bayar'a emanet etmişti" sözlerinden açık bir şekilde anlaşılmaktadır (Toker, 1970, s. 62, 66). Bayar'ın, cumhuriyetin kurucu kadrosu içerisinde İnönü kadar popüler olmasa da, özellikle DP'nin kurucu kadrosu içerisinde yer alarak o döneme kadar cumhuriyetin en uzun soluklu muhalefet partisini kurulmasında önemli bir rol oynaması onun siyasi kariyerine müspet yönde etki etmiştir. Bu süreç içerisinde Bayar'ın halkın gözünde güven kazanması ve çalışmaları ile bu partiyi iktidara taşıyarak cumhurbaşkanlığı makamına gelmesi, Bayar'a tartışmasız bir karizma kazandırmıştır. Öyle ki, DP içerisinde Bayar, Atatürk'ün varisleri arasında kabul görmüştür (Akis, 6 Kasım 1954, s. 3). Akis ise Atatürk'ün iki varisi olarak, İnönü ve Bayar'ı kabul etmiştir (Tiridoğlu, 12 Mart 1955, s. 11).

Bu anlamda DP'nin kurulduğu günden itibaren, teşkilatlanması ve seçimlerden zaferle ayrılmasının en önemli sebebi Bayar faktörüdür denilebilir. Dergiye göre Türkiye'de siyasi partilerden anlaşılan başlıca unsur o partinin lideridir. Buradan hareketle muhalefet yıllarında DP'nin başında Bayar'ın olmaması durumunda, DP'nin seçim zaferine erişmesinde ciddi sıkıntılar söz konusu olacaktır (Akis, 28 Ağustos 1954, s. 5). Bu bağlamda bir değerlendirmede bulunulacak olunur ise, tüm bu etkenler Bayar'ın DP içerisinde mutlak bir kudrete erişmesini sağlamıştır. Bu kudret, DP politikalarının belirlenmesinde Menderes'in üstünde bir gücün varlığını tüm DP mensuplarına işlemiştir.

Bu doğrultuda Bayar'ın bu gücü, Akis'in de dikkatinden kaçmamıştır. Dergi'nin 19 Haziran 1954 tarihli sayısında CHP'li bir yetkilinin Bayar ile ilgili şu sözlerine yer verilmiştir: "*Parti, bizim memlekette kitleleri sürükleyecek adam demektir. DP muvaffakiyetlerinin büyük bir kısmını başında Celal Bayar isminin bulunmasına medyundur. Seçim kampanyasında da Bayar'ın nutukları, Menderes'inki dâhil bütün nutuklardan tesirli olmuştur. İnönü, bizim için o rolü oynayabilir. Her şeyi buna müsaittir. Yeter ki, mazinin adamı olmaktan çıksın. Bunun şu veya bu menfaate alet olarak mitinglerde; bunlar vatani satıyorlar! İktidarda kalmak için satmayacakları hiçbir şey yoktur diyerek haykırmak suretiyle elde edemeyeceği muhakkaktır*" (Akis, 19 Haziran 1954, s. 8). Buna göre Akis, iç politikada başarılı olmanın yolunun, reddi miras yapmaktan ya da iktidar partisine ağır ithamlar isnat etmekten geçmediğini ortaya koymak istemiştir. Özetle, halkın güvenini kazanmak, ekonomik refahı⁹ temin etmek ve yapılan icraatlar ile bu güveni boşa çıkarmadığını ispat etmek, iç politikada başarının anahtarı olarak görülmektedir. Zira 1950'de iktidara gelen DP'nin ve tekrardan cumhurbaşkanı seçilen Bayar'ın başarısının altında yatan gerçekler bu değerlendirme ile eşdeğerlik göstermektedir.

Akis'in 3 Temmuz 1954 tarihli sayısında bu değerlendirme ile aynı doğrultuda bir düşünce kamuoyu ile paylaşılmıştır. Bayar'ın yurt gezilerine değinen dergide şu ifadeler yer verilmiştir: "*Devlet reisi, yurt içinde yaptığı bütün seyahatlerde coşkun tezahüratlarla karşılanmaktadır. Bu, kendisine karşı milletçe gösterilen sadece saygının değil, sevginin de ifadesidir. Celal Bayar, her yerde halk tarafından, Babamız diye selamlanmaktadır. Reiscumhurun son Karadeniz seyahatinde gireceği bir binanın yollarına güller döşenmiş, Bayar'a bu çiçeklerin üzerinden geçmesi için çok ısrar edilmiş, fakat Bayar, kıyamayacağından dolayı kenardan geçmeyi tercih etmiştir*" (Akis, 3 Temmuz 1954, s. 10). Dergide Bayar ile ilgili yer alan ifadeler, onun DP içerisinde kuvvet ve kudretini göstermesi açısından da önem arz etmektedir. Partinin temel politikaları ve memleket meselelerinde atılacak olan adımların neredeyse tamamında Bayar imzasının olduğu dikkate değer bir değerlendirme olacaktır.

Öte yandan DP içerisindeki Bayar etkisi ve gücü, Akis kurucusu Metin Toker tarafından dile getirilmiştir. Toker'in söz konusu değerlendirmesinde parti liderlerinin, parti ve temsil ettikleri kesimler üzerindeki gücü irdelenmiştir. Buna göre, kuvvetli ve dirayetli liderler politik anlamda partilerini daha kolay bir şekilde zafere taşıyabilmektedirler. Kuvvetsiz ve dirayetsiz liderlerde ise bunun tam tersi bir durum söz konusudur. Ancak demokratik anlamda kadim milletlerde gerçek kuvveti, esaslı bir programa, geleneğe ve fikre dayanan siyasi partiler tesis etmektedir. Bu anlamda parti başkanları, bu eski gelenekten istifade etmektedirler. Fakat Türkiye'de durum bu değerlendirmenin dışındadır. Bayar ve Menderes'in olmadığı bir DP düşünülemeyeceği gibi, İnönü'den yoksun bir CHP de düşünülemez. Bayar olmadan DP'yi "boş, cansız ve kalıplardan başka bir şey ifade etmeyen" bir partiye benzeten Toker'e göre, Bayar ve Menderes DP'nin adeta bir sembolü niteliğindedir. Bu değerlendirmeden anlaşılan ise DP içerisindeki Bayar karizmasını DP mensubu ve taraftarlarının kabul etmesine ilaveten muhalefet çevresinde de bu anlayışın kabul gördüğü yönündedir (Toker, 10 Temmuz 1954, s. 4).

Öte yandan DP içerisinde nabız yoklama adına Bayar'ın Çankaya Köşkü'nde davetler tertip ettiği bilinmektedir. Bayar öncesi cumhurbaşkanlarının TBMM azalarına toplu halde çay partileri düzenlediği bilinmektedir. Bu durum adeta bir gelenek haline gelmiştir. Ancak bu tip partiler fazla kalabalık olmayıp genellikle aynı düşüncede milletvekillerinin katılımı ile gerçekleşmektedir. Bayar Dönemi'nde de bu davetler devam ettirilmiş ve davetlere sadece DP'liler katılım

⁹ Türkiye'nin sanayileşmesi anlamında DP'nin hamleleri Akis Dergisi'nin dikkatinden ve övgüsünden kaçmamıştır. Derginin 25 Eylül 1954 tarihli sayısında bu konu üzerinde durulmuştur. Buna göre, DP hükümetinin temellerini atmış olduğu fabrikaların açılışları, yine DP'li devlet adamları tarafından gerçekleştirilmiştir. Dergi'ye göre, bu konuyu önemli kılan nokta ise temelleri atılan birçok fabrikanın bir sene gibi kısa bir süre içerisinde faaliyete geçiyor olmasıdır. Amasya Şeker Fabrikasının açılışı da bu sürecin bir parçasını teşkil etmektedir. Bu bağlamda, 13 Eylül 1953 tarihinde temeli Bayar tarafından atılan Amasya Şeker Fabrikası işletmeye açılmıştır. Böylece Türkiye'nin fabrikalaşması noktasında hayati açılışlar ve temel atma törenlerine imza atan başta Bayar olmak üzere DP'li devlet adamları Akis Dergisi'nin övgüsüne malik olmuşlardır. Bkz. (Akis, 25 Eylül 1954, s. 4).

göstermiştir. Buradaki hassasiyet, Bayar'ın bu davetler vasıtası ile DP grubunun nabzını yoklaması açısından önem arz etmektedir. Toplantılarda Bayar, DP'lilere sorular sorarak, parti politikasının gelişim seyri noktasında DP'lilerden görüş almıştır. Bu görüş alışverişinin samimi bir ortamda gerçekleşmesinin de etkisi ile sıkıntıları olan DP'li milletvekilleri bu durumu Bayar ile paylaşma olanağı elde etmişlerdir. Ayrıca bazı toplantılara bilinçli olarak Menderes'in davet edilmemesi, milletvekillerinin bazı hususlardaki eleştirilerini daha cesurca ifade etmelerinin de önünü açmıştır (Akis, 26 Kasım 1955, s. 4). Özellikle Çankaya Köşkünde toplanan DP Genel İdare Kurulu toplantısı sırasında Menderes'in Ankara'da bulunmamasını fırsat bilen DP'lilerin parti politikaları ile ilgili bazı memnuniyetsizliklerini dile getirmeleri bu duruma örnek olarak verilebilir. Akis bu durumu, "*Tehlike çanlarının sesi duyulmaya başladı*" ifadeleri ile okurlarına taşımıştır (Akis, 26 Kasım 1955, s. 4). Bu bağlamda, DP içerisinde görülen hareketliliğin farkına varan ve bu hareketliliğin partiye zarar vermesinin önüne geçmeye çalışan Bayar, DP'lilerle çeşitli zamanlarda bir araya gelerek mevcut sorunların daha da büyümemesi adına milletvekillerini dinleme ve sorunlarına çözüm bulma yolunu tercih etmiştir. Ancak burada önemli bir ayrıntı söz konusudur ki, İsmet Bozdağ'a göre Bayar tüm bu görüş alışverişlerinde "*empozen*" bir devlet adamı kişiliğine bürünmemiştir. Parti içerisinde etkin bir ağırlığı olan Bayar bu yöntemle, halkın güvenini ve oyunu kazanmış olan DP'yi olası tehlikelerden korumaya çalışmıştır. Bayar'ın bu yöntemi DP'lilerin taleplerini doğrudan Bayar'dan istemelerini sağlamıştır. Bu duruma örnek olarak 3 Temmuz 1953 tarihinde eski Osmaniye Belediye Başkanı Ömer Bicik'in Bayar'a hitaben yazmış olduğu mektup gösterilebilir. Mektupta maddi sıkıntılar çektiğini ve yardım edilmezse intihar edeceğini dile getiren Bicik, konu ile ilgili Bayar'dan yardım istemiştir (BCA, 30.01.00.00, Kutu No: 41, Gömlek No: 243, Sıra No: 26, Belge Tarihi: 03.07.1953; Bozdağ, 2005, s. 143).

Bayar'ın Meclis Açılış Konuşması, Mitingler ve Basınla İlişkileri

1954 genel seçimlerinin ardından Bayar'ın Meclis'te milletvekillerine karşı yapacağı 10. Devre 1. Toplantı yılı açılış nutku¹⁰, başta Akis olmak üzere ulusal basının ilgi odağı olmuştur. Bu durumun farkında olan Bayar, 1 Kasım'a kadar Meclis nutkunu hazırlanmak için ziyaretçi kabul etmeyeceğini beyan etmiştir. Bu kapsamda Bayar tarafından tüm bakanlıklardan istatistiki bilgiler istenmiş ve Bayar nutkunu bizzat kendisi hazırlamış ve konuya ihtimam göstermiştir. Bayar'ın nutkunu önemli kılan husus ise hem TBMM'nin yeni bir devreye geçmesi hem de cumhurbaşkanlığı seçimlerini tekrardan kazanan Bayar'ın bu noktada irat edeceği ilk konuşması olmasından kaynaklanmaktadır. Öyle ki Akis bu nutku, "*Dünyanın gözü nutukta*" başlığı ile okuyucuları ile buluşturmuştur. Bayar'ın nutkunda, geçmişte yapılan işlerin yanında önümüzdeki süreçte yapılacak olan işler hakkında da bilgi vermesi beklenmektedir (Akis, 30 Ekim 1954, s. 8). Ancak uzun süredir üzerinde çalışıldığı anlaşılan ve kamuoyunda beklentinin yüksek olduğu Bayar'ın TBMM'de yapmış olduğu konuşması Akis tarafından eleştirilmiştir¹¹.

Buna göre, nutuk DP'li milletvekillerinde beklenen etkiyi yaratmamıştır. Öyle ki, nutuk okunurken DP sıralarından coşkulu bir alkış sesi yükselmemiştir. Akis'e göre bu durumun temel sebebi nutkun beklentileri karşılayamamasından ileri gelmektedir. Bahse konu beklentiler içerisinde ülkenin iktisadi durumu, Kıbrıs meselesi, Sovyetlerin Türkiye ile tesis etmeye çalıştığı dostane münasebetler ve Almanya'dan yeni dönen Bayar'ın bu seyahatle ilgili değerlendirmeleri yer almaktadır. Oysaki Bayar, bu meselelerin hiç birisinde tatmin edici bir konuşma gerçekleştirmemiştir. Durumun böyle olması derginin nutukla ilgili şu değerlendirmesine neden olmuştur: "*Celal Bayar'ın söylediği nutuk belki de Türkiye Cumhuriyeti'nin tarihinde irat edilmiş Meclis açılış nutuklarının en zayıfı olmuştur*". Zira Bayar, beklenen ana meselelerin hiçbirinden bahsetmemiştir. Bu nedenle, DP'liler dahi nutka fazla bir ehemmiyet göstermemişlerdir (Akis, 6 Kasım 1954, s. 4).

Ancak Bayar'ın bir sene sonra gerçekleştireceği Kasım 1955 tarihli nutku, genel anlamda DP'liler tarafından takdir toplayan bir nutuk olmuştur. Dergiye göre Bayar'ın bahse konu nutku aynı zamanda iç politikada Bayar ve Menderes'in birlikte ve aynı görüşte hareket ettiğinin de bir göstergesi olmuştur. Konuşmanın 6-7 Eylül olaylarını takip eden aylarda yapılmış olması Bayar'ın, hadiselerden sonra çıkarılmış olan yasaların arkasında durması bu değerlendirme ile doğru orantılıdır. Bu anlamda Bayar şu değerlendirmelerde bulunmuştur: "*Son yılın hâdiseleri memleket bütünlüğünü yıkmaya, içtimai, iktisadi düzeni bozmaya ve memlekette anarşi yaratmaya matuf fiil ve hareketlere karşı büyük Meclisimizin kabul buyurmuş olduğu kanunî tedbirlerin isabetini teyit eylemiştir*" (Akis, 5 Kasım 1955, s. 4). Bu doğrultuda dergi, nutkun bazı kısımlarını ise eleştirmiştir. Nutukta eleştirilen en önemli kısım ise Bayar'ın kamuoyunda "*ispat hakkı*" olarak bilinen 6334 sayılı Basın Kanunu düzenlemesini tasvip etmesi olmuştur. Zira dergiye göre bu gibi kanunlar "*antidemokratik*" kanunlar kategorisinde yer almaktadır (Akis, 5 Kasım 1955, s. 4).

12 Mart 1955 tarihli Akis sayısında muhalefetin Bayar ve DP karşısında neden başarılı olamadığı masaya yatırılmıştır. Derginin değerlendirmesinde bu konuda basın mevzusuna ayrı bir paragraf açılmıştır. Buna göre, CHP basına karşı hiçbir zaman etkili bir politika yürütememiştir. Bunun en önemli sebebi ise CHP'nin basın ile yeterince temas sağlayamamış olmasından kaynaklanmaktadır. Bu bağlamda, DP muhalefet yıllarında başta Bayar ve Menderes vasıtası ile basınla yakın temas kurmayı bilmiştir. Bayar ve Menderes gazete temsilcileri, başmuharrirler ve eli kalem

¹⁰ Konuşmanın tamamı için bkz. (TBMMZC, D.10, İ.1, C.2, 01.11.1954, s. 8-18)

¹¹ Akis Dergisi'nin nutuk ile ilgili eleştirilerinin tamamı için bkz. (Akis, 13 Kasım 1954, s. 13).

tutan çoğu basın mensubu ile temas kurarak davalarını anlatabilme imkânı yakalamış, her birine güler yüz göstermiş ve basın temsilcilerini kendi saflarına çekmeye çalışmışlardır (Toker, 12 Mart 1955, s. 7). Tüm bunlar ışığında iletişim araçlarının kısıtlı olduğu bu dönemde, basın olabildiğince fazla kitleye ulaşabilmede etkili bir rol oynamıştır. Halktan her kesime yüz yüze ulaşabilme imkânının sınırlı olduğu bu dönemde, basın yolu ile verilen bir demecin milyonlarca kişiye ulaşabilme potansiyeli çok fazladır. Bu bağlamda bu potansiyel, politika ve basın ilişkisinin ne kadar gerekli olduğunu ortaya koyması açısından önem arz etmektedir. Bayar, basın ile ilişkilerine öylesine dikkat etmiştir ki, basında DP hükümeti ile ilgili çıkan olumsuz haberlerin bu haberlerin muhalif cenahtan gelip gelmediğine bakmaksızın derhal soruşturulması talimatını vermiştir. Bu duruma örnek olarak 15 Nisan 1952 tarihli Ulus Gazetesinde çıkan haber verilebilir. Buna göre, Ulus Gazetesinin bahse konu sayısında Toprak Ofisi ile ilgili nüfuzlu kimselerin çıkarları gözetilerek ihalelerde yolsuzluk yapılmaktadır. Bayar haber üzerine Menderes'e göndermiş olduğu resmi yazıda böyle bir durumdan haberinin olmadığını ve bu haber ile bir skandal çıkarılmak istenildiğini altını çizmiştir. Bayar, Menderes'ten meseleyi en ince ayrıntısına kadar tetkik ederek en küçük bir usulsüzlüğün tespiti halinde ihalenin iptali talimatını vermiştir (BCA, 30.01.00.00, Kutu No: 1, Gömlek No: 7, Sıra No: 15, Belge Tarihi: 17.04.1952).

Politikacılar geniş kitlelere ulaşmada basını vasıta etmesinin yanı sıra büyük mitingler düzenleyerek kitlelere hitap etme yöntemini de kullanmışlardır. Bu noktada Bayar, DP için büyük bir rol üstlenmiştir. Akis'e göre, 1946-1950 arası DP'nin muhalefet yıllarında Bayar ve DP'li yöneticilerin ülkenin hemen hemen her yerinde bir mitingleri söz konusudur. İnönü'nün damadı Tokar bu tespiti Akis aracılığı ile şu şekilde değerlendirmiştir: “*Celal Bayarlar, Adnan Menderesler gün geçmesin ki nutuk söylemesinler, beyanat vermesinler, fikirlerini bildirmesinler. Hükümetin her kararı, her icraatı, hatta başvekilin veya vekillerin her nutku karşısında, DP düşüncesini memlekete bildirirdi. Celal Bayar, İnönü'yü hiçbir zaman cevapsız bırakmamıştır. Bugünküler ise bir Sefenks sessizliği muhafaza ediyorlar. İsmet İnönü ne düşünüyor tamamıyla meçhuldür*” (Toker, 12 Mart 1955, s. 7). Buradan hareketle Akis, Bayar'ın etkin bir lider ve DP'nin de görünür bir parti olmasının sebebini iki temel sebebe dayandırmıştır. Bunlardan ilki basın ile güdülen iyi ilişkiler, ikincisi ise parti politikalarının hemen hemen her yerde düzenlenen mitinglerle vatandaşlara aktarılmasıdır. Buradan hareketle her iki politikada da DP'nin vitrininde Bayar portresi önemli bir yer işgal etmektedir. Zira halkın güvenini kazanmış politikacıların basına verdiği demeçler ve mitinglerde bizzat halka hitapları, temsil ettikleri partinin oy oranını artırma noktasında önemli bir yer işgal etmektedir.¹² Bayar'ın bu faaliyetleri Akis'in gözünden kaçmamış ve bu durum onun hem cumhurbaşkanlığı makamında hem de DP içerisinde kudretli bir yere gelmesinde etkin bir faktör olduğunu göstermektedir. Halkın güvenini kazanmış politikacı tabirinden bahisle, Bayar'ın miting ve toplantılarda halktan gelen talepleri dikkatle dinlediği ve makul talepleri karşıladığı bilinmektedir. Bu duruma örnek olarak İzmir'in Bayındır ilçesine bir seyahat düzenleyen Bayar'ın burada vatandaşlar tarafından kendisine iletilen talebi dikkate alarak gereği için Menderes'e yazı göndermesi verilebilir. Buna göre Bayar, Bayındır ziyareti sırasında Bayındır halkı, buradan Çorlu'ya tayin edilen kaymakamın Bayındır'da kalması için Bayar'dan ricada bulunmuşlardır. Bayar, halk tarafından sevildiği ve sayıldığı anlaşılan Bayındır Kaymakamının tekrar Bayındır'da kalması için Menderes'e talimat yazısı göndermiştir (BCA, 30.01.00.00, Kutu No: 1, Gömlek No: 7, Sıra No: 34, Belge Tarihi: 23.08.1953). Bu durum, DP iktidarı döneminde özellikle Bayar'ın vatandaşların taleplerine ne kadar önem verdiği ve bu talepleri karşılama ile DP iktidarının uzun ömürlülüğü noktasında doğru bir orantı kurduğunu göstermektedir.

Akis'in Diyanet İşleri Başkanlığı ve Nurettin Baransel Eleştirisi

Akis'in 20 Nisan 1955 tarihli sayısında Cumhurbaşkanı Bayar'ın prostat rahatsızlığından dolayı geçirmiş olduğu ameliyata yer verilmiştir (Akis, 23 Nisan 1955, s. 4). Bayar'ın ameliyatından duyulan üzüntünün dile getirildiği değerlendirilmede şu ifadeler yer verilmiştir: “*Celal Bayar'ın rahatsızlığına üzülmeyen, ameliyatının başarı ile neticelenmesi karşısında sevinmeyen kim vardır?*” (Akis, 30 Nisan 1955, s. 6). Değerlendirmeyi ilginç kılan nokta ise derginin, başarı ile geçen ameliyat dolayısıyla Bayar'a gönderilen iyi niyet mektup ve telgrafları arasında Genelkurmay Başkanı Orgeneral Nurettin Baransel'in hem bizzat, hem de telgraf yolu ile Bayar'a sunduğu geçmiş olsun dilekleri olmuştur. Baransel telgrafında Bayar'a hitaben şu ifadeler yer vermiştir: “*Geçirmiş olduğunuz ameliyatın fevkalade bir başarı ile neticelenmesi ve bütün milletin üzerine candan titrediği sağlık durumunuzun mükemmel bulunuşu haberi karşısında zat-ı devletinize varlığını vakfeyleyen Türk ordusu sonsuz bir sevinç ve inşirah duymaktadır. Tanrı ve talihin büyük bir lütfkârlığı olarak başımızda var olan en büyüğümüz aziz ve muhterem Reisicumhurumuzun acil şifa ve afiyetlerini şahsım ve kahraman Türk Silahlı Kuvvetleri adına candan temenni ve niyaz ederken, daha birçok yıllar büyük varlığınızın etrafında ve ışığında bulunmak bahtiyarlığı ile üstün saygı ve tazimlerimi arz ederim*” (Akis, 30 Nisan 1955, s. 6). Ancak Baransel'in Bayar ile ilgili bu temennileri Akis'i rahatsız etmiştir. Dergi'nin duymuş olduğu rahatsızlık Baransel'in telgrafında yer alan, “*zat-ı devletinize varlığını vakfeyleyen Türk ordusu*” ve “*daha birçok yıllar büyük varlığınızın etrafında ve ışığında bulunmak bahtiyarlığı*” ifadelerinden kaynaklanmaktadır. Bu türden ifadeleri

¹² Bayar'ın Adapazarı mitingindeki etkili konuşması bu duruma örnek olarak verilebilir. Bayar mitingde herkesin kabulüne mazhar olan şu konuşmayı gerçekleştirmiştir: “Gece gündüz demeden vazife başında çalışırken, bu çalışmanın kutsiyetini unutanlar, dünyanın en adi insanlarıdır!” Bkz. (Akis, 30 Temmuz 1955, s. 1)

Genelkurmay Başkanı unvanı taşıyan bir kişinin kullanmasından rahatsızlık duyan dergi, Baransel'i demokrasilerde nezaketin nerede bittiğini bilmemekle itham etmiştir. Hatta dergi, Baransel'in tabirlerinde ölçüyü kaçırmış olmasının asıl mesele olmadığını, bu durum karşısında sesini çıkarmayan muhalefetin tavrını asıl eleştiri konusu yapmıştır. Bu bağlamda dergiye göre asıl olan telgraf değil, muhalefetin sükûtudur (Akis, 30 Nisan 1955, s. 6).

Baransel'in Bayar'a karşı kullanmış olduğu temennilerin Akis'te eleştirilerin hedefinde yer alması, Genelkurmay makamının o dönemde şüphesiz ki daha müstakil bir çerçevede görülüyor olmasından kaynaklanmaktadır. Ordunun devlet mekanizması içerisinde büyük ve vazgeçilmez bir güç olduğu anlayışı, hatta bazı durumlarda ordunun, siyasetin ve bürokrasinin üzerinde olduğu gerçeğini birtakım çevrelerin paylaştığını göstermektedir. Ancak unutulmaması gereken nokta Teşkilat-ı Esasiye Kanunun 40. maddesinde başkomutanlığın cumhurbaşkanı tarafından temsil olunduğunun açık bir şekilde ortaya konulmasıdır (Akar, Erkul, Ertüren, Çakmakçı, Yaydemir, Aybak, Sebile, Ayfer, Yavuz, Tuna, 2023, s. 139). Bu bağlamda, Baransel'in, Cumhurbaşkanı Bayar'a yönelik iyi temennileri içerisinde geçen sözler, Baransel'in kanunun ilgili maddesinden güç almış olduğu gerçeğini ortaya koymaktadır.

Akis'in bir diğer Bayar rahatsızlığı ise Diyanet İşleri Başkanlığı üzerinden kendisini göstermiştir. 14 Mayıs 1950 genel seçimleri ile iktidar olan DP ve cumhurbaşkanı seçilen Bayar, vatandaşların çeşitli konularda çok sayıda beklentileri ile karşılaşmışlardır. Zira Tek Parti Dönemi'nde özellikle temel hak ve hürriyetler ile din meselesinde halkın devlet ricalinden büyük beklentilerinin olduğu görülmektedir. Bu noktada, 11 Temmuz 1950 tarihli Müslüman Sesi Dergisine bakıldığında şunlar söylenebilir. DP'den Türk milletinin beklemekte olduğu hizmetler çok büyüktür. Bunların başında ise laikliğin dinsizlik demek olmadığını, Müslümanlığın irtica ile ilgisinin olmadığını, inkılâpları aracı yaparak dini siyasete karıştırmamak ve sistematik bir anlayışla *"memlekette korkunç bir din düşmanlığı yaratmış cahil ve düşüncesiz politikacılardan"* kurtarmanın önüne geçilmesinin bugünkü nesle ayrıntısı ile anlatmak gelmektedir (Müslüman Sesi, 1950, s. 1). Aynı konunun 1952'de basında yer aldığı görülmektedir. Bu bağlamda 1 Temmuz 1952 tarihli Ehli Sünnet Dergisinde Tek Parti Dönemi'nde laiklikle ilgili hükümetlerin hoşuna gitmeyen değerlendirmelerde bulunulduğunda *"karşımıza bir sehpa, istiklal mahkemesi, bir idare-i örfiye, bir hakaret yağmuru ve nihayet tabutluklarda nefes alınması"* gibi durumların yaşandığı belirtilmiştir. Dergi bu atmosferi şu cümlelerle ifade etmiştir: *"Bu hal karşısında, ne fikir hürriyeti, ne vicdan duygusu, ne ilmi düşünce, ne cumhuriyet prensipleri, ne de insan hakları tesir etmezdi. Çünkü tek parti, tek şef, tek arzu, tek baskı, tek hüküm ve tek el mevcuttu"* (Zapsu, 1 Temmuz 1952, s. 7). Dergi bu düşüncelerden yola çıkarak, DP ile birlikte ülkeye demokrasinin ve insan haklarının, vicdan hürriyeti ve din serbestisi ve matbuat bağımsızlığının geldiğinin altını çizmiştir (Zapsu, 1 Temmuz 1952, s. 7). Aynı düşünce doğrultusunda muhalif basın tarafından inkılâp hassasiyeti ile din meselesi üzerinden eleştirilen Bayar'ı İslamcı basının desteklediği görülmektedir. Bu bağlamda Serdengeçti Dergisinin Haziran 1952 tarihli sayısı önem arz etmektedir. Buna göre inkılâplar konusundaki yazıları nedeniyle Serdengeçti Dergisi Bayar'a şikâyet edilmiştir. Ancak Bayar, şikâyetçilere ülkede demokrasinin var olduğu bu nedenle kendilerinin de mecmua çıkarma özgürlüğüne sahip olduklarını söyleyerek şikâyeti dikkate almamıştır (Serdengeçti, Haziran 1952, s. 31).

1950'lerin başında gündeme gelen bu hassasiyetin 1955'e gelindiğinde halen geçerliliğini sürdürdüğü görülmektedir. Bu bağlamda, Akis'in 2 Nisan 1955 tarihli sayısında Bayar ile ilgili o güne kadar alışık olunmayan bir şekilde değerlendirmelerde bulunulmuştur. Bu değerlendirmelere neden olan gelişme ise Diyanet İşleri Başkanlığı çalışanları konusunda Akis'in olumsuz tutumundan kaynaklanmaktadır. Derginin iddiasına göre, Diyanet İşleri Başkanlığı çalışanları laik cumhuriyet prensipleri ile bağdaşmayan tutum ve davranışlar içerisinde bulunmaktadır. Buna gerekçe olarak ise binada görevli memurların *"ayakları, kolları çıplak"* bir vaziyette abdest almak için bina içerisinde dolaşmaları, *"eli tespihli, başı takkeli ve yüzü sakallı insanların"* görevli olarak burada bulunmaları, içeri başı örtülü kadınların girip çıkması, bina köşelerinde seccadelerin bulunması ve namaz vaktinin gelmesi ile birlikte binanın bir camiye dönüştürülüyor olması gösterilmiştir. Bu genel tasvirin ardından dergi, Bayar'ın bu konuya eğilmesi gerekliliği ile ilgili olarak şu ifadelerle yer vermiştir: *"Şimdi gönül, Devletin başı olan inkılâpçı Celâl Bayar'ın Çankaya'dan otomobille on dakika mesafede bulunan bu resmî daireyi bir namaz vakti ansızın ziyaret edivermesini pek arzuluyor"* (Akis, 2 Nisan 1955, s. 5). Bayar'ı inkılâpçı bir devlet adamı olarak niteleyen Akis'in bu tanımlamasına karşın, İslamcı basın içerisinde önemli bir yer tutan Sebilürreşad Dergisi, Bayar'ın inkılâpçılığına değinmemekle birlikte onun İslam dinini tarifini okuyucularla buluşturmuştur. Buna göre Bayar İslam dinini şu şekilde tasvir etmiştir: *"Cumhurbaşkanı İslamiyet'in inkılâpçı, insaniyetçi ve medeni bir din olduğunu tebarüz etmiştir"* (Sebilürreşad, Mart 1955, s. 271). Özetle Akis, Cumhurbaşkanı Bayar'ı dergi gündeminde olan bahse konu gelişmeler ile ilgili göreve davet etmiştir. Bu bahisle 21 Ocak 1956 tarihli Akis'te Bayar'ın laiklik ve din meselesi noktasında Bayar'ı eleştirerek şu ifadelerle yer vermiştir: *"Reisicumhur Celal Bayar, 'Atatürk Çocukları' nı çağırıp da Türkiye'de din meselesini büyük bir ciddiyetle görüşürken, irticanın mevcut olup olmadığı üzerinde değil de, dinde memleketimizin bünyesine uygun bir reformun nasıl yapılabileceği üzerinde durmuştu. Siyasi çekişmeler içerisinde memleketin bu ana davası dokunulmamış olarak bakır durmaktadır"* (Meto, 21 Ocak 1956, s. 18). Buradan hareketle dergi, din meselesi noktasında kendisi gibi düşünmeyen, kendisi ile aynı düşünceleri paylaşmayan Bayar'ı eleştirilerinin hedefine koymuştur. Bayar'ın Akhisar ziyaretinde burada halka hitaben yapmış olduğu konuşma sırasında ezanın okunmasını müteakiben konuşmasını yarıda keserek *"huşu ile ellerini kavuşturarak"* ezanın bitmesini beklemesinin, Akis'in 13 Eylül 1958 tarihli sayısında gündeme

getirilmiş olması da Bayar’a dolaylı yoldan yapılan bir eleştiri olarak değerlendirilmektedir¹³ (Akis, 13 Eylül 1958, s. 9).

Bayar’ın din konusundaki görüşleri her ne kadar Akis’in hoşuna gitmemiş olsa da, bu meselenin henüz 1950’lerde gündemde olduğu görülmektedir. DP Dönemi’nin önemli gazetecileri arasında yer alan Ali Naci Karacan bu konuda farklı düşünülmektedir. 5 Aralık 1950 tarihinde DP’nin ilk iktidar Dönemi’nde Bayar’ı ziyaret eden Karacan, Bayar’ın irtica konusundaki görüş ve düşüncelerine yer vermiştir. Karacan’a göre, bugün memlekette toplu bir irtica hareketinin varlığından söz edilemez. Bu konuda görülen münferit hareketler ise eskiden kalma hareketlerin bir “*serpintisi*” olarak düşünülmelidir. Ayrıca Tek Parti İktidarının son dönemleri olan 1947-1949 yılları arasında herkesin gözü önünde cereyan eden irticai hareketler söz konusudur. Ancak o dönemlerde bu türden hareketlere karşı alınan önlemler yetersiz kalmıştır. Mecliste ezan okunması ve Ticanilerin Adalet Sarayında tekbir getirmeleri bu duruma örnek olarak verilebilir. Bayar tam da bu noktada şu ifadelerle yer vermiştir: “*DP İktidarını irticayı körüklemekle itham edenler acaba nerede idiler? O dönemin hükümetleri, irticayı rey toplamak için kasten tahrik ettiklerini bildikleri halde niçin bu duruma hücum etmediler? Bunun içindir ki, tecrübe bize iki devirde aynı hadiseyi başka zaviyelerden mütalaa ederek halk efkârını yanlış istikametlere sevk etmek isteyenlerin samimiyetlerinden şüphe etmek lazım geldiğini öğretmektedir*” (BCA, 30.01.00.00, Kutu No: 44, Gömlek No: 258, Sıra No: 5, Belge Tarihi: 05.12.1950).

Bayar ile Menfi İlişkiler Dönemi

Gazetecilerin Kovulması Hadisesi ve İstanbul Köprüsü Meselesi

Akis kuruluşundan 1956’ya kadar geçen iki senelik süre zarfında Bayar’a karşı katı ve sert bir muhalefetten uzak durmaya çalışmıştır. Bunun sebepleri arasında Bayar’ın konumu gereği partiler üstü tarafsızlığının zedelenmek istenilmemesi ve DP içerisindeki CHP muhaliflerine karşı Bayar’ı denge unsuru olarak görme hassasiyetinin önemli bir yeri olduğu değerlendirilmektedir. Bu süreç içerisinde 28 Ocak 1956 tarihine gelindiğinde Akis ilk defa Bayar’ı tarafsız olmamakla itham eden bir eleştiriye okuyucuları ile buluşturmuştur. Eleştirinin fitilini Yalova’da Bayar ve gazeteciler arasında geçen bir hadise başlatmıştır. Buna göre, Bayar ve gazetecilerin beraber bulunduğu bir ortamda gazetecilerin Bayar’ı fotoğraflamaya başladıkları esnada Bayar’ın gazetecilerin “*derhal çekip gitmeleri*” talimatını verdiği iddia edilmiştir. Hatta iddiaya göre Cumhurbaşkanlığı komiserlerinden Halit Bey, gazetecilere Yalova’yı terk etmeleri gerekliliğini söylemiştir. Akis’in gündeme taşıdığı bu hadiseyi önemli kılan bir başka nokta ise Bayar’ın buradaki konuşmalarının özellikle Amerikan yardımları ile ilgili kısmın gazetecilere kayıtlardan çıkarılması yönünde telkin edilmesi olmuştur. Tüm bunlar ışığında Akis, Bayar’ın sansürlenene Yalova konuşmasını şu ifadelerle özetlemiştir: “*Cumhurbaşkanının sözleri devletin tarafsız başkanından ziyade mesul bir hükümet başkanının sözlerini hatırlatıyordu ve Muhalefet tarafından tenkit edilmek istidadını gösteriyordu*” (Akis, 28 Ocak 1956, s. 4). Buradan anlaşılmaktadır ki, Bayar’ın Yalova nutkunda gazeteciler, Cumhurbaşkanının tarafsızlığı noktasında endişe içerisine girmişlerdir. Bu endişe Akis’in Bayar’ı ilk defa somut ve doğrudan eleştirmesi ile sonuçlanmıştır. Akis aynı düşünce doğrultusundaki bir diğer eleştirisini 7 Nisan 1956 tarihli sayısında gündeme getirmiştir. Buna göre; Cumhuriyetin ilk dönemlerinde özellikle Başbakan İnönü, Bayar, Refik Saydam ve Şükrü Saraçoğlu’nun görev sürelerinde devlet ve devlet adamları ile ilgili “*skandallar*” rejim gereği basında yer bulmamıştır (Akis, 7 Nisan 1956, s. 7). Bu durum Tek Parti Dönemi’nde bazı konulardaki basın sansürünün Bayar’ın Cumhurbaşkanlığı Dönemi’nde de devam ettiğini göstermektedir. Bu anlayış çerçevesinde Tek Parti Dönemi’nde iktidara yöneltilen eleştirilerin DP Dönemi’nde de Bayar’a karşı yöneltildiği görülmektedir. Bu duruma örnek olarak Akis’in 31 Mart 1956 tarihli sayısında Osman Bölükbaşı’nın Bayar ile ilgili değerlendirmeleri verilebilir. Dergide görüşüne yer verilen Bölükbaşı’nın değerlendirmesi şu şekilde olmuştur: “*Bu memlekette müsavat, adalet, hürriyet, emniyet gibi Türk milletinin aşığı olduğu prensipler Sayın İnönü’nün yerine, Sayın Celal Bayar’ın geçmesiyle kurulamazdı*” (Akis, 31 Mart 1956, s. 10).

Öte yandan, Bayar ile ilişkilerini menfi yönde yürüten Akis, belli başlı konularda Bayar’ı hedef almaya devam etmiştir. Bu bağlamda İstanbul’a yapılması planlanan asma köprü projesi üzerinden Bayar sert bir dille eleştirilmiştir. Ülkenin kalkınmasında önemli bir yer işgal eden bayındırlık ve imar faaliyetleri muhalefet tarafından dikkatle izlenen konular arasında yer almıştır. Bu bağlamda bu konuda atılan adımlar ve yapılan projeler Akis tarafından okuyucuları ile buluşturulmuştur. İstanbul’un Türkiye’nin en büyük şehri olması ve nüfusunun gittikçe artması İstanbul’un imarına yönelik faaliyet ve çalışmaları her zaman diri tutmuştur. Bu bağlamda Akis, 15 Mayıs 1954 tarihli sayısında İstanbul’da yapılması planlanan köprü projesini gündeme taşımıştır. Haberi önemli kılan taraf ise bu projenin baş mimarının Bayar olmasından kaynaklanmaktadır. Buna göre Bayar, İstanbul Valisi ve Belediye Başkanı Fahrettin Kerim Gökay ile Yalova’da görüşmüş ve İstanbul’a köprü’nün mutlaka yapılması gerektiği talimatını vermiştir. Bayar bu konuda iş adamı Nuri Demirağ ile de temas kurmuştur. Bayar’ın öncülüğünde somutlaşmaya başlayan bu düşünce doğrultusunda

¹³ “Bayar 1950’den önce Arapça ezan yasağının kaldırılmasına yönelik girişimi mevcut değildir. Hatta kendi cumhurbaşkanlığı döneminde bu yasadı kaldırdıktan sonra Adnan Menderes’in bu kararına ‘kızdı, kızardı ve çok üzüldü. İstifayı bile düşünmesine rağmen Adnan Menderes’in ‘politik hünerbazlığına’ teslim olmuştur.” Bkz. (Gülmez ve Tutsak, 2023, s. 3017).

Bayındırlık Bakanı Kemal Zeytinoğlu ise genel seçimlerin hemen ardından 9 Mayıs 1954 tarihinde hükümet adına AA'ya verdiği demeçte, İstanbul'a önümüzdeki çalışma devresi içerisinde köprünün yapılacağını belirtmiştir (Akis, 15 Mayıs 1954, s. 10).

Akis'in 15 Mayıs 1954 tarihli sayısında İstanbul'a yapılması planlanan köprü projesi heyecanla karşılanmış ve Cumhurbaşkanı Bayar bu noktada önemli bir etken olarak görülmüştür. 1954'te köprü projesi bağlamında Akis tarafından desteklenen Bayar, derginin 28 Ocak 1956 tarihli sayısında aynı konuda bu kez eleştirilerin hedefi olmuştur. Akis'in "tasvip edilmeyecek bir zihniyet" başlığı ile yaptığı habere göre, av partisi düzenlemek üzere Yalova'da bulunan Bayar'a, Bursa Valisi tarafından bir talep sunulmuştur. Talep, Bursa/Uludağ'da bulunan Volfram maden cevherinin bu cevheri işletmek isteyen yabancı bir şirkete verilmesi ile ilgilidir. Yabancı şirket bahse konu madenin işletme hakkının kendisine verilmesine karşılık, İstanbul'a bir asma köprü yapılması işini üstlenmeye hazır olduğunu ilgili makamlara iletmiştir. Bu talep karşısında Bayar memnuniyetini dile getirmiştir. Ona göre hem cevherin işletilmesi hem de İstanbul'a asma köprünün yapılması devlet çıkarları ile uyumaktadır. Ancak Bayar'ın bu tutumu Akis'in eleştirisine maruz kalmıştır. Dergi konu ile ilgili şu eleştiriyi okurları ile buluşturmuştur: "Şirketin istediği cevher üzerinde uzun vadeli imtiyaz olduğu açıktır. Madenlerimiz üzerinde böylesi imtiyazları terke DP iktidarı hazırsa bize herkes borç verir. Ama bu, madenlerimizi ipotek etmek manasından başka bir şey ifade etmez" (Akis, 28 Ocak 1956, s. 6).

Bayar'ın DP İçerisindeki Etkinliği ve Cumhurbaşkanlığının Tarafsızlığı Meselesi

İç politikada ve DP içerisinde belirli bir güç ve kuvvete sahip olan Bayar'ın basında hatta DP yanlısı basında dahi etkinliğinin azalması ve Menderes'in bu noktada Bayar'a nispeten daha görünür kılınmaya çalışılması ile ilgili Akis'in ilk haberi 7 Nisan 1956 tarihli sayısında ortaya atılmıştır. Derginin değerlendirmesine göre, Nisan ayında hem Bayar hem de Menderes'in ülke çapında seyahatlerde bulunduğu bir dönemde iktidara yakınlığı ile bilinen Zafer Gazetesinin mizanpajı kimsenin gözünden kaçmamıştır. Bahse konu seyahatlerle ilgili Zafer Gazetesinin birinci sayfası tamamen Menderes'e tahsis edilmişken, sayfanın sadece alt kısmındaki küçük bir bölüm Bayar'a ayrılmıştır (Akis, 7 Nisan 1956, s. 16). Akis'in bu görüşünü destekler nitelikte değerlendirmelerin yapıldığı da bilinmektedir (Saygılı ve Konar, 2021, s. 592).

Bu bağlamda, Bayar'ın parti ve memleket içerisinde var olan karizmasının yavaş yavaş yitirildiği iddiası Akis'in 14 Nisan 1956 tarihli sayısında yeniden gündeme getirilmiştir. Buna göre Bayar, Nisan ayının ilk haftasında Marmara Bölgesinde yapmış olduğu seyahatlerin son bölümünü, adeta DP'nin kalesi olarak addedilen Biga'ya ayırmıştır. Ancak Bayar'ın Biga seyahati aslında Bayar'ın beklediği gibi gerçekleşmemiştir. Öncelikle Bayar'ın bölgeyi ziyareti Çanakkale Valiliği tarafından Biga Kaymakamlığına bildirilmiştir. Bayar'ın ekibi tarafından, bu ziyaret kapsamında Biga halkının coşkun bir tezahüratla Bayar'ı karşılamaları istenilmiştir. Özetle Akis'e göre resmi makamlar, bu ziyaret kapsamında Bigalıların "yollara dökülmesini" arzulamışlardır. Konuyu önemli kılan gelişme ise DP'nin kalesi durumunda olan, genel seçimlerde ve belediye seçimlerinde DP'ye oy veren Biga halkının, Bayar'ın ziyaretine gerekli önemi göstermemiş olmasından kaynaklanmaktadır. Ziyaret kapsamında Biga'ya ulaşarak otomobilinden inen ve halkın arasına karışan Bayar'ı bir sürpriz beklemektedir. Akis'e göre Bayar'ı karşılamak üzere yollara dizilmiş vatandaşların bazılarının göğüslerinde CHP bayrakları bulunmaktadır. Öyle ki dergiye göre, göğüslerinde CHP bayrağı taşıyan vatandaşların sayısı azımsanmayacak derecededir. Ancak Bayar'ı CHP bayraklı vatandaş şaşkınlığının yanında bir başka sürpriz daha beklemektedir. Vatandaşların arasında ilerlemeye devam eden Bayar'ı bu sefer de göğüslerinde HÜR Parti bayrakları bulunan vatandaşlar karşılamıştır. Bu atmosfer içerisinde hükümet binasına geçen Bayar'a gelenek gereği hoparlörle vatandaşlara hitap etmesi teklifinde bulunulmuş ancak durumdan rahatsız olan Bayar bu teklifi reddetmiştir. Hükümet binasına gelerek dertlerini Bayar'a anlatmak isteyen heyetlerle de görüşmeyen Bayar, istediğini bulamamış bir şekilde Biga'dan ayrılmıştır (Akis, 14 Nisan 1956, s. 4).

Bu değerlendirmelerin yanında derginin 2 Kasım 1957 tarihli sayısında her şeye rağmen Menderes üzerindeki Bayar gücüne dikkat çekilmeye çalışılmıştır. Değerlendirmede şu ifadelerle yer verilmiştir:

"Serbest Fırkanın lağvını müteakip CHP Müfettişi olarak Aydın'a gelen Celal Bayar, Adnan Menderes'i beğenmiş ve bu ateşli politikacıyı kendi partisi saflarına almıştır. Böylece Serbest Fırkanın eski Aydın başkanı, süratle Halk Fırkasının Aydın başkanı olmuştur... Adnan Menderes ateşli bir mizaca sahipti. Başbakan seçildiğinden beri insan takatinin çok üstünde bir mesai yaptığından¹⁴, zaman zaman sinir buhranlarına kapıldığı oluyordu. Muazzam inişleri ve çıkışları vardı. Bu iniş ve çıkışları en iyi bilen, onları en mükemmel bir şekilde kullanan ise Adnan Menderes'i henüz genç bir adamken bundan çeyrek asır evvel tanıyan Celal Bayar'dı" (Akis, 2 Kasım 1957, s. 6).

Dergide Bayar, "Kendi karakterinin damgasını Demokrat iktidara en ziyade vuran" adamlar arasında birinci sırada gösterilmiştir (Akis, 17 Şubat 1960, s. 20). Bu bağlamda Bayar'ın parti içerisindeki kuvveti öyle bir hal almıştır

¹⁴ Menderes'in memleket işlerinde gösterdiği titizlik ve aşırı derece mesai yapması ile ilgili bkz. (BCA, 30.01.00.00, Kutu No: 1, Gömlek No: 8, Sıra No: 17, Belge Tarihi: 12.08.1955).

ki, Menderes'in uçak kazasının¹⁵ ardından Bayar tarafından kendisine üç ay süreyle istirahat ayrılması teklifi gündeme gelmiştir. Ancak konuyu önemli kılan istirahat teklifi değil, bu teklifin kabulünün ardından başbakanlığa kimin vekâleten bakacağı tartışması olmuştur. Bu tartışmaları önemli kılan nokta ise Menderes'in olası istirahati süresinde yerine bakacak ismin Bayar ile yakın bir ilişkisi vardır. Bu isim Bayar'ın damadı Ahmet Gürsoy'dur. Dergi, bu ismin ortaya atılmış olmasından ziyade, gündeme getirilen bu isim hakkında gerek Bayar gerekse DP kanadından herhangi bir yalanlamanın gelmemiş olmasını şaşkınlıkla karşılamıştır (Akis, 14 Mart 1959, s. 4).

DP'nin iktidar olması ile birlikte Cumhurbaşkanı seçilen Bayar'ın partiler üzeri konumu ve temsil ettiği makam gereği tarafsızlığı meselesi basın ve kamuoyunun üzerinde durduğu esas meselelerin başında gelmiştir. 1956 yılına kadar Akis'te Cumhurbaşkanının tarafsız konumuna zarar verecek doğrudan bir yayın yapılmazken, derginin 14 Nisan 1956 tarihli sayısında bu mevzu masaya yatırılmıştır. Buna göre, Bayar'ın son seyahatleri, onun tarafsızlığı meselesini açık bir şekilde ortaya koymuştur. Zira Bayar, yurt gezilerinde yanına genellikle gazeteci almamaya başlamıştır. Bu nedenle yurt gezilerinde yapmış olduğu konuşmaların kamuoyuna aktarılmasında sıkıntı çekilmeye başlanmıştır. Bu durum ise Bayar ile ilgili haberlerin “*kulaktan kulağa*” dolaşmasına neden olmuştur. Bu bağlamda Bayar ile ilgili önemli bir ayrıntıya parmak basan Akis'e göre; partilerin üzerinde kalması gereken Bayar, ikametine tahsis edilmiş olan Çankaya Köşkü'nde DP Genel İdare Kurulu toplantıları düzenlemektedir. Meseleyi önemli kılan konu ise tarafsız olması beklenen Bayar'ın bu toplantılara başkanlık yapıyor olmasından kaynaklanmaktadır. Bununla da kalmayan Bayar, düzenlemiş olduğu yurt seyahatlerinde DP iktidarına övgüler düzmekte, DP'yi eleştirenlere ise şiddetle karşı çıkmaktadır. Dergi Bayar'ın bu davranışını, belli bir partinin mesul şahsiyeti gibi davranılıyor olunması sebebiyle eleştirmiştir. Hâlbuki Bayar'ın işgal ettiği makam, “*Gayrimesul bir mevki*” olarak addedilmektedir (Akis, 14 Nisan 1954, s. 4).

Dergi, Bayar'ın tarafsız olması meselesi ile ilgili bir başka bir iddiayı da kamuoyu ile paylaşmıştır. Buna göre Bayar, DP'nin seçim kampanyalarına bizzat katılım göstermektedir. Bayar'ın bu hamlesi oylarının düşüşe geçtiği değerlendirilen DP'yi bu inişten kurtarmak amacı taşımaktadır. Dergi bu amacı Bayar'ın ağızından şu cümlelerle ifade etmiştir: “*Ben Celal Bayar'ım. Hani sekiz sene evvel gene gelip reylerinizi bize vermenizi isteyen adam. Reylerinizi bize verdiniz ve biz sekiz sene zarfında şunları, şunları yaptık. Şimdi reylerinizi tekrar bizlere vermenizi istiyorum*” (Akis, 14 Nisan 1956, s. 6). Bu tutumu şiddetle eleştiren dergiye göre, Anayasanın bu günkü şekli Cumhurbaşkanlarının böyle hareket etmelerini doğru bulmamaktadır. Cumhurbaşkanının bir partiyi açık bir şekilde savunması ve o parti lehine vatandaşlardan oy talep etmesi hoş karşılanmayan bir durumu ortaya koymaktadır. Bu durum karşısında muhalif partiler de gerekli tedbirleri almaktan çekinmeyeceklerdir. Ayrıca Bayar'ın uygulamış olduğu bu taktiği zamanında Cumhurbaşkanı İnönü'nün de uyguladığını ancak 1950 genel seçimlerinde hüsrana uğradığını hatırlatan dergi, Bayar'ın bu hamlesinin de hüsrana sonuçlanacağı değerlendirmesini yapmıştır. Tüm bunlar ışığında dergi, Bayar'ın Türkiye'de bir “*itidal ve güven unsuru*” olarak kalması, parti politikalarının üzerine eğilmemesi gerektiğini, bilakis “*son merci*” vasfını koruması gerekliliği üzerinde durmuştur. Zira başbakanlık, muhalefet liderliği ve Cumhurbaşkanlığı birbirinden ayrı manalar taşıyan kavramlardır. Bu bağlamda dergi, söz konusu makam sahiplerinin birbirlerinin görev alanına giren iş ve eylemlerden kaçınmaları gerekliliğini ortaya koymaya çalışmaktadır (Akis, 14 Nisan 1956, s. 6). Bu anlamda Menderes Hükümetleri Dönemi'nde çıkarıldığı iddia edilen antidemokratik kanunlar karşısında Bayar'ın adeta bir set görevi üstlenmesi Akis tarafından gündeme taşınmıştır. Ancak dergi bu konudaki ümitsizliğini şu ifadelerle dile getirmiştir: “*Pek çok kimse başbakanın, Cumhurbaşkanı tarafından desteklendiği kanaatindeydi. O bakımdan, meşhur tabirle hürriyetleri ayarlayan (kısıtlayan) birtakım kanunların çıkarılmasına muvafık olduğu takdirde bu kanunların Celal Bayar tarafından veto edilmesi pek zayıf bir ihtimaldi*” (Akis, 21 Nisan 1956, s. 4).

Derginin Bayar konusundaki ilk dönemlere nazaran duyduğu güvensizlik 19 Mayıs 1956 tarihli nüshasında açık bir şekilde dile getirilmiştir. Buna göre Bayar, ülke genelinde denge unsuru olması gerekirken DP içerisinde denge unsuru olmayı seçmiştir. Bu durum dergide geçen şu ifadelerden anlaşılmaktadır: “*Celal Bayar, her şeyden çok kurucular (DP) arasındaki hiç olmazsa zahiri tesanütin bozulmamasına ehemmiyet verdiği anlaşılmıştır. İhtilaflar bulunabilirdi. Mesele bunların aile toplantılarında halledilmesi idi. DP iktidarını, muhalefete karşı müdafaa etmek zarureti karşısında bulunuyordu*” (Akis, 19 Mayıs 1956, s. 5).¹⁶ Bayar'ı muhalefete karşı DP'yi müdafaa etmekle itham eden Akis bu sefer aynı mesele ile ilgili Dünya Gazetesinin değerlendirmesine yer vermiştir. Değerlendirmede şu ifadeler kullanılmıştır: “*Muhalefette iken miting yapmadığı günler pek sayılı olan DP, şimdi en çok mitinglere sinirleniyor. Muhalefetteyken Devlet reisinin parti başkanı oluşuna hücum eden Celal Bayar, şimdi DP'nin avukatlığını*

¹⁵ 16 Şubat 1959 tarihinde, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulması vesilesi ile ilgili anlaşmayı imzalamak üzere İngiltere'ye giden Menderes'in uçağı düşmüştür. Dokuz kişinin hayatını kaybettiği uçak içerisinde yaralı bir şekilde kurtulan Menderes, Londra Kliniğine kaldırılmıştır. Bkz. (Akşam, 17 Şubat 1959, s. 3; Akşam, 19 Şubat 1959, s. 5; Tuna, 2010, s. 265-266; Gök, 2022, s. 175).

¹⁶ “DP'nin büyükleri mütemadi istişare halindeydiler. Sayın Bayar'ın, Sayın Köprülü'yü, Sayın Köprülünün, Sayın Menderesi, Sayın Menderesin, Sayın Bayar'ı görmediği bir tek gün olmazdı. Onlara diğer kurucu Sayın Koraltan ve partinin ileri gelenleri, Ağaoğlular, Karaosmanoğlular, İnceler, hatta daha küçük çaptaki parti mensupları katılırdı. Kararlar alınır, kararların tatbik tarzı düzenlenirdi. Kimin nereye gitmesine lüzum vardır, kim ne söylemelidir, kimin karşısına kim çıkarılmalıdır, şu yolda bir teşebbüs nasıl önlenmelidir, bu yolda bir teşebbüse nasıl girişilmelidir? DP'ye müessiriyet veren bu çalışma tarzıydı. D. P. bu yüzden, bugünkü Muhalefet' partisinin aksine, derli toplu bir manzara gösteriyordu” Bkz. (Toker, 3 Mayıs 1958, s. 5; Toker ve Altuğ, 2007, s. 128).

yapıyor”¹⁷ (Akis, 21 Temmuz 1956, s. 12). Bu itham karşısında gazeteci Bedii Faik hakkında adli tahkikat başlatılmıştır (Akis, 28 Temmuz 1956, s. 10). Bayar ile menfi değerlendirmelerin yer aldığı dergide, özellikle Cumhurbaşkanının tarafsızlığı meselesi ile ilgili Bayar’a karşı eleştirel yazıların kaleme alınmaya devam ettiği görülmektedir. 9 Ağustos 1958 tarihli sayısında okuyucuyu mektuplarına yer veren Akis’te Bayar imalı değerlendirmelerde bulunulmuştur. Buna göre, devlet kademelerinde partizanlık kesinlikle kabul edilmeyen bir tutumdur. Oysaki Cumhurbaşkanı Bayar’ın, üzerinde DP harflerini taşıyan bastonunu yanından ayırmaması bu tutumun en bariz örnekleri arasında yer almaktadır. Bayar bu tutumu ile belli bir partinin taraftarlığını yaptığını ve yine belli bir partinin Cumhurbaşkanı olduğu mesajını vermektedir. Bu durum ise Türkiye’nin demokrasi davasında ne kadar gerilemiş olduğunun bir göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır (Akis, 9 Ağustos 1958, s. 11).

Ancak değişen iç politik gelişmelerin, Bayar’ın baston meselesini de etkilediği görülmektedir. Bu konu üzerine eğilen Akis, Bayar’ın Bursa seyahatini gündeme getirmiştir. Buna göre, Bayar’ın Bursa seyahatinde dikkat çeken bir durum söz konusu olmuştur. O zamana kadar Bayar’ın yanından hiçbir şekilde eksik etmediği “meşhur” DP armalı bastonu yanından değildir. Bayar, bu bastonun yerine elinde düz, sade ve şık bir bastonu tercih etmiştir. Bayar’ın elinde taşıdığı DP armalı baston yerine Bursa seyahatinde sade bir baston tercih etmesi Akis’in şu değerlendirmesini gündeme getirmiştir: “DP armalı bastonun terki acaba sadece bir tesadüf eseri miydi? Yoksa geç de olsa Anayasanın akla geldiğinin bir işareti miydi? Bu hususta kimse kati bir şey söylemiyordu. Ama Cumhurbaşkanının DP armalı bastonunun siyasi hayatımızdan ebediyen çekilmesini arzu edenlerin sayısının az olmadığı muhakkaktır” (Akis, 27 Aralık 1958, s. 13). Böylece Akis, Cumhurbaşkanının taraflılığı meselesinin Anayasaya aykırılığını, Bayar’ın Bursa ziyaretinde o meşhur bastonu yanına almamış olması ile doğru orantılı olarak değerlendirmiştir. Bu bağlamda dergiye göre, gelen tepkiler Bayar’ın bu davranıştan geri adım atmasına neden olmuş olabilir. Ayrıca dergi, baston meselesinden dolayı toplumun büyük bir kesiminin memnuniyetsizliğini de ortaya koymuştur.

Tüm bunlar ışığında Akis’e göre Bayar “partili Cumhurbaşkanı” sıfatından zaman zaman sıyrılırken genel anlamda bu konumunu muhafaza etmiştir. Buradan hareketle Bayar’ın “partili Cumhurbaşkanı” tanımlamasından kendisini çoğunlukla kurtaramaması 27 Mayıs Askeri Darbesi’ne giden yolda sebepler arasında sayılmıştır. DP iktidarı süresince Bayar’ın partiler arası ilişkilerde adeta bir “hakem” rolü oynaması ve “partiler üstü bir tutum sergilemesi” beklenen bir tutumdur. Bu tutum gereği DP ve muhalefet ilişkilerinde bir denge unsurunun olması ve bu dengeyi de Cumhurbaşkanlığı makamının sağlaması gerekmektedir. Ancak bu dengenin sağlanamaması özellikle CHP ve DP ilişkilerini tamiri mümkün olmayan bir seviyeye çıkarmıştır. Durumun bu hale gelmesi ise 27 Mayıs Askeri Darbesine giden yolda partiler arasında “cepheleşmelere” varacak derecede bir kutuplaşmaya neden olmuştur. Ancak bu noktada Türk siyaseti, cepheleşmeye son verecek, ılımlı bir devlet başkanına ihtiyaç duymuştur. Bayar faktörünün burada ön plana çıkması beklenirken siyaset Bayar’dan bu müdahaleyi görememiştir (Kalkan, 2023, s. 484). Tüm bunlar ışığında Bayar’ın “partili Cumhurbaşkanı” tartışmaları ile ilgili yapılan şu değerlendirme önem arz etmektedir: “Ortada şöyle bir tarihsel gerçeklik vardır ki; Celal Bayar bulunduğu makam ve yaşı ile sabit tecrübeleri ile kaos ortasındaki Türkiye siyasetini sakinleştirici, yumuşatıcı ve orta yolu bulucu adımlar atabilirdi. Fakat Bayar, adımlarını bu yönde atmaya tercih etmedi” (Kalkan, 2023, s. 485).

DP Dönemi’nin Son Genel Seçimi ve 27 Mayıs Askeri Darbesi

1957 Genel Seçimleri

DP, iktidar olarak girmiş olduğu son genel seçiminden zaferle ayrılmıştır. Bu bağlamda 1954 genel seçimlerine bakıldığında, DP, almış olduğu %58,4’lük oy oranı ile büyük bir başarı elde etmiştir. Buna karşın CHP ise %35,1’lik bir oy oranı ile TBMM’ye 31 milletvekili gönderebilmiştir. CMP ve Bağımsızlar ise toplamda 7 milletvekili ile TBMM’ye girebilmişlerdir (Akşam, 3 Mayıs 1954, s. 1; Yeni Ulus, 3 Mayıs 1954, s. 1; Zafer, 3 Mayıs 1954, s. 1-4; YSK Resmi İnternet Sitesi, Erişim Tarihi: 11.07.2024). Bu bağlamda 1957’ye gelindiğinde DP’nin iktidarı sürecinde girmiş olduğu ikinci genel seçim olan 1957 genel seçimleri gerek iktidar gerekse muhalefet tarafından oldukça önemsenmiştir. DP, var olan iktidarını kaybetmemek, muhalefet ise iktidarı ele geçirebilmek adına bu seçimlere dikkatli bir şekilde hazırlanmıştır. Bu hazırlıkta aday listelerinin belirlenmesi ise kritik bir öneme sahiptir. Bu önemin farkında olan DP’de aday listelerinin belirlenmesi meselesi bizzat Bayar ve Menderes tarafından takip edilmiştir. Bu bağlamda, Akis’in 12 Ekim 1957 tarihli sayısında bu konuya değinilmiştir. Buna göre 1957 genel seçimleri öncesi DP aday listelerinin tespiti noktasında Bayar ve Menderes başrolü oynamışlardır. Müracaatların çoğu bu iki isme şahsen yapılmıştır. Bu nedenle Bayar ve Menderes birçok defa konu ile alakalı bir araya gelmiştir. Bu bağlamda adayların isimlerinin onaylanması ya

¹⁷ 1956 yılı içerisinde Bayar’a karşı somut eleştiriler yönelten Akis’in bu tutumu 5 Aralık 1957 tarihli sayısında birdenbire değişmiştir. Öyle ki, dergi bahse konu sayısında Bayar’ı “yılın adamları” listesinde göstermiştir. Konu ile ilgili dergi tarafından yapılan değerlendirmede şu ifadeler yer verilmiştir: “İç politikamızda iktidara, Devlet Başkanı Celal Bayar’ın zihniyeti ve yüksek şahsiyeti etkili olmuştur. O sahalarda istikameti Celal Bayar vermiştir. Akis yazı heyeti bu günkü neticeleri, Adnan Menderes dâhil Celal Bayar’ın eseri olarak mütalaa etmiştir” (Akis, 5 Ocak 1957, s. 4).

da silinmesi Bayar ve Menderes'in takdirleri ile gerçekleşmiştir (Akis, 12 Ekim 1957, s. 6). Bu durum, Akis'in daha önceki sayılarında eleştirdiği Cumhurbaşkanının tarafsızlığı meselesini tekrardan gündeme getirmiştir. Dergi bu konudaki rahatsızlığını şu ifadelerle dile getirmiştir: “*Bu haftanın başında cereyan eden bir hadise DP propagandasını bizzat Celal Bayar'ın yapacağını gösterdi. Pazartesi günü Zafer Gazetesinin fotoğrafçısı Mehmet Sürenkök, çok acele kaydıyla Başbakanlığa çağırıldı. Oradaki toplantı odasında DP Genel İdare Kurulu içtima halindeydi. Adnan Menderes, sağına Refik Koraltan'ı, soluna Celal Bayar'ı almıştı. Resim süratle teksir edildi ve Zafere resmin bütün gazetelere gönderilmesi emri verildi. Böylece Cumhurbaşkanının DP işleri ile yakından alakadar olduğu ilan olunuyordu. Zaten Celal Bayar, bundan bir müddet evvel vaktiyle genel başkanı bulunduğu partisinin seçim kampanyasına fiilen iştirak edeceğini resmen bildirmişti. Haber duyulunca CHP, birkaç platonik itiraz sesi yükseltti ama işin aslında bundan dolayı pek memnundu*” (Akis, 12 Ekim 1957, s. 7). Ancak Bayar'ın bu eleştirilere fazla kulak vermediği ortadadır. Zira derginin 14 Haziran 1958 tarihli sayısında Bayar'ın parti işlerini bizzat idare ettiği ve bu konuda mühim bir rol oynadığı bilgisine yer verilmiştir (Akis, 14 Haziran 1958, s. 6).

Bu bağlamda konu ile ilgili genel bir değerlendirme yapılacak olunur ise şunlar söylenebilir. DP Dönemi'nde aday listelerinin belirlenmesinde Bayar ve Menderes faktörünün etkinliği söz konusudur. Ancak, aynı konuda Tek Parti Dönemi'nde de Atatürk ve İnönü etkinliğinin var olduğu unutulmaması gereken bir gerçektir. Tek Parti Dönemi'nde Atatürk ve İnönü tarafından TBMM'ye girecek vekiller bizzat belirlenerek seçilmeleri sağlanmıştır. Sonuç olarak TBMM'ye giren bu vekiller de Cumhurbaşkanını seçmişlerdir. Böylece o dönem için gerçekleştirilmek istenilen devrim sürecinin sekteye uğratılmaması hedeflenmiştir. Benzer bir mantık da DP İktidarı Dönemi'nde sergilenmiştir. DP politikalarının hedefe ulaşması adına TBMM'ye girecek vekiller Bayar ve Menderes'in süzgecinden geçirildikten sonra seçilmişlerdir. Buradaki temel problem ise Cumhurbaşkanı Bayar'ın parti işleri ile bu derece yakından alakadar olmasından kaynaklanmaktadır. Zira DP, 1946-1950 arasında İnönü'yü tam da bu noktada eleştirmiştir. Ancak Bayar'ın Cumhurbaşkanlığı Dönemi'nde Bayar, kendisini “*Partili Cumhurbaşkanı*” konumundan izole edememiştir. İktidar ve muhalefet arasında hakem statüsünde olması beklenen Bayar, kendisinden beklenen bu durumu gerçekleştirememiştir (Kalkan, 2023, s. 484).

Sonuç olarak Bayar ve Menderes'in ortak akılla girmiş olduğu 1957 genel seçimlerinde de daha önceki seçimlerde olduğu gibi DP zaferle ayrılmasını bilmiştir. Seçim sonuçlarına göre DP, %48,6'lık oy oranı ile seçimlerden birinci parti olarak ayrılmıştır. DP almış olduğu oy oranı ile TBMM'ye 424 milletvekili göndermiştir. CHP ise %41,4'lük oran ile TBMM'ye 178 milletvekili göndermiştir. Diğer partilerden olan CMP %6,5, HP ise %3,5'lik bir oy oranına sahip olmuştur¹⁸ (YSK Resmi İnternet Sitesi, Erişim Tarihi: 11.07.2024). 1957 genel seçimlerinin değerlendirmesi yapıldığında DP oy oranında düşüş yaşarken, CHP ise oy oranında artış sağlamıştır. Neticenin bu şekilde ortaya çıkması, DP'nin seçim zaferini gölgede bırakmıştır. Bu durum bazı şehirlerde seçim neticeleri ile ilgili olayların çıkmasına neden olmuş ve çıkan olaylarda yaralanmalar meydana gelmiştir (Apuhan, 2007, s. 127; Tuncer, 2012, s. 74; Akis Dergisi, 2 Kasım 1957, s. 4; Ağaoğlu, 2011, s. 127; Aybars, 2000, s. 109; Akşam, 30 Ekim 1957, s. 5; Akşam, 30 Ekim 1957, s. 5). 1957 genel seçimlerinin ardından DP-CHP mücadelesi daha da sertleşmiştir (Karpat, 2012, s. 505). Bu durum TBMM'ye de yansımış ve DP, seçimlerin ardından şiddetli bir muhalefetle karşılaşmıştır (Akşam, 8 Haziran 1958, s. 1).

27 Mayıs 1960 Askeri Darbesine Giden Yolda Yaşanan Hadiseler ve Darbenin Gerçekleşmesi

1957 genel seçimlerinin ardından iktidar ve muhalefet arasında yaşanan bazı hadiseler 27 Mayıs 1960 Askeri Darbesine giden yolda önemli bir etken olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu anlamda 1957-1960 arası genel bir değerlendirme yapılacak olunur ise şunlar söylenebilir. Bahse konu tarihler arasında toplum içerisinde infial uyandıracak ve iktidar ile muhalefeti karşı karşıya getiren birçok hadise yaşanmıştır. Bu hadiseler arasında Zile olayları, (Kocabaş, 2012, s. 226; Zafer, 18 Ekim 1958, s. 5; Akşam, 18 Ekim 1958, s. 1) Uşak hadiseleri, (Akis, 4 Nisan 1959, s. 4; BCA 10.9.0.0, Kutu No: 296, Gömlek No: 906, Sıra No: 1, Belge Tarihi: 1960-1961; Ortaç, 14 Mayıs 1959, s. 3; Kim, 8 Mayıs 1959, s. 4), Topkapı hadiseleri (Kim, 9 Haziran 1960, s. 20) ve Geyikli hadiseleri (İstanbul Ekspres, 23 Eylül 1959, s. 5) örnek olarak gösterilebilir.

27 Mayıs Askeri Darbesine giden yolda yaşanan son hadise Yeşilhisar hadiseleri olarak tarihe geçmiştir. Bu bağlamda, CHP ve DP'liler arasında sıkıntıların yaşandığı bir dönemde 2 Nisan 1960 tarihinde Yeşilhisar'a gitme kararı alan İnönü'nün içinde bulunduğu trenin Himmetdede İstasyonunda polis tarafından kesilmesi üzerine bu durum kısa sürede krize neden olmuştur (Ulus, 3 Nisan 1960, s. 1). Böylece İnönü'nün Yeşilhisar'a geçmesine izin verilmemiş ve hadise tarihe Kayseri/Yeşilhisar olayları olarak geçmiştir. Toker, süreçte DP içerisinde meydana gelen hadiselerin müsebbibi olarak İnönü'nün Bayar ve Menderes'in ikisine de işaret ettiğini şu ifadelerle dile getirmiştir: “*O sıralarda DP şiddet yasalarını çıkarmış ve Meclisi uzun bir yaz tatiline sokmuştu. İktidara egemen olan temel felsefenin Celal*

¹⁸ Cemil Koçak, 1957 genel seçim sonuçlarına Akis'in gösterdiği reaksiyonu şu şekilde ifade etmiştir: “Akis, seçim sisteminin sonuçlarını eleştirmeye devam ediyordu. Az oy alanların çok milletvekili çıkarılmasına neden olan çoğunluk sisteminin değiştirilmesi gerekecekti.” Bkz. (Koçak, 2023, s. 15).

Bayar'dan mı yoksa Adnan Menderes'ten mi geldiği tartışılıyordu. İsmet Paşa: İkisi de beraberdiler dedi. Sonra düşünceli bir sesle ekledi: *Fakat bu yolla sonları iyi olmayacaktır*" (Toker, 1991, s. 26-27).

Bu olayları takip eden ve Bayar'ın da içerisinde bulunduğu iddia edilen belki de en önemli hadise tarihte 555K olarak bilinen olay olmuştur. 1960 Nisan ayında büyük şehirlerde yaşanan öğrenci olayları Türkiye gündemini işgal etmiştir. Yaşanan bu gerginlik içerisinde Kara Kuvvetleri Komutanı Cemal Gürsel, Milli Savunma Vekili Ethem Menderes'e tarihi bir mektup göndermiştir. Mektupta, toplum içerisinde infial uyandıran politikalara son verilmesini istenmiştir (Eroğul, 2003, s. 247; Alp, 2019, s. 152). Gürsel'in söz konusu bu mektubu DP taraftarları içerisinde öfke ile karşılanmış ve 5 Mayıs 1960 tarihinde DP'ler Kızılay'da toplanarak bu durumu protesto kararı almışlardır. Bunun üzerine DP muhalifleri de aynı gün ve aynı yerde, beşinci ayın beşinci günü saat beş anlamına gelen 555K parolası ile Kızılay'da toplanma kararı almışlardır. Hadiseyi önemli kılan nokta ise muhalif grupların arasında askeri okul öğrencilerinin de bulunmasıdır (Son Posta, 14 Mayıs 1960, s. 1-7; Aydemir, 2011, s. 368). Bu süreçte karşıt görüşlü iki grup Kızılay'da karşı karşıya gelmiştir. Bu sırada devlet ricali TBMM'den çıkmak üzeredir. Rical arasında Bayar ve Menderes de bulunmaktadır. Bayar ve Menderes burada göstericilerin arasında kalmış ve her ne kadar kendi taraftarlarının çoğunluğu oluşturduğunu düşünseler de, kendilerine yönelik istifa çağrıları ve yuhalamalara seyirci olmak durumunda kalmışlardır (Akis, 30 Mayıs 1960, s. 15, 23; Mirkelamoğlu, 2007, s. 222). Bu atmosfer içerisinde Bayar ve Menderes, meydanı terk etmek durumunda kalmıştır. Buradan ayrılan Bayar, doğrudan Başbakanlık binasına girmiştir. Bu esnada Bayar'ın yanında bulunan Dâhiliye Vekili Namık Gedik'e hitaben konusu suç teşkil eden bir talimat verdiği iddia edilmiştir. Buna göre Bayar, Gedik'e Kızılay'a giderek megafon ile bağırmasını, bu esnada tarafların birbirinden ayrılması ile birlikte karşı taraf göstericilerinin üzerine ateş açtırması talimatını vermiştir¹⁹ (Tunçkanat, 1996, s. 228; Kim, 30 Mayıs 1960, s. 25). Bayar, 27 Mayıs Askeri Darbesinin ardından gazetecilere vermiş olduğu beyanatta, göstericilerin üzerine değil havaya ateş edilmesi talimatını verdiğini ifade etmiştir (Arcayürek, 1985, s. 311-312).

Tüm bunlar ışığında, DP'nin üçüncü dönem iktidarı başta CHP olmak üzere muhalefet ile belirli bir çizgide giden ilişkilerinin en gergin olduğu dönem olarak tasvir edilebilir. Bu gergin ortamın sonunu ise 27 Mayıs 1960 tarihinde ordu tarafından gerçekleştirilen askeri darbe getirmiş ve on yıl süren DP iktidarı askeri darbe vasıtası ile sonlandırılmıştır. Askeri darbe neticesinde başta Cumhurbaşkanı Bayar ve Başbakan Menderes olmak üzere birçok DP'li tutuklanmıştır. Bayar ve Menderes'in tutuklanması ile ilgili olarak önemli bir ayrıntı söz konusudur. Buna göre, darbe olacağı bilgisini kısa süre önce alan ancak doğruluğunu teyit edemeyen Dâhiliye Vekili Namık Gedik bu konuda Menderes ve Bayar'ı uyarmış ve Ankara dışına çıkmaları gerekliliğini söylemiştir. Bu uyarıyı dikkate alan Menderes 23 Mayıs 1960 tarihinde Ankara'dan ayrılmış ancak Bayar Çankaya Köşkü'nde kalmayı yeğlemiştir (Çakır, 2015, s. 124; Afyoncu, 2020, Erişim Adresi: <https://www.sabah.com.tr/yazarlar/erhan-afyoncu/2020/05/27/27-mayis-darbesinin-unutulan-sehidi>).

Bu süreç içerisinde, 30 Mayıs 1960 tarihine kadar Bayar ile olan ilişkilerini belirli bir çizgide yürütmeye çalışan ve belli başlı konular haricinde Bayar'ı eleştirmekten imtina eden Akis'in bahse konu tarihli sayısına bakıldığında Bayar'ın acımasız bir şekilde eleştirildiği görülmektedir. Bu bağlamda tutuklamalar arasında Bayar'ın tevkifi makamı itibarıyla önem arz etmektedir. Akis'e göre; askeri darbenin ardından Bayar'ın tutuklanması ile Burhan Paşa görevlendirilmiştir. Burhan Paşa bu görev hasebiyle ömrünün "*en tatlı heyecanını*" yaşamıştır. Bu bağlamda Burhan Paşa emrine verilen altı tankın ikisinin Çankaya Köşkü'ne girmesi talimatını vermiştir. Bina girişinde kendisine yönelik küçük bir mukavemetin ardından Burhan Paşa köşke giriş yapmıştır. Bu aşamadan sonra yaşananlar Akis'e göre şu şekilde cereyan etmiştir: Celal Bayar "*sapsarı bir halde*" ve "*korku*" içerisinde askerleri beklemiştir. "*Evvela o, kendisine has çalınmış edayı takınmak istedi.*" Burhan Paşa'dan isteklerini sormuştur. Burhan Paşa, Bayar'a kendisini tutukladığını bildirdi. Bunun üzerine Bayar bu duruma sinirlenmiştir. Zira o, Çankaya'ya milli irade ile gelmiştir. Bu nedenle milli irade dışında kendisini buradan hiçbir kuvvetin çıkaramayacağını söylemiştir. Bu konuda ısrar edilmesi halinde ise ateş açtıracağını dile getirmiştir. Akis bu sırada yaşananları şu şekilde ifade etmiştir: "*Burhan Paşa, gülmekten kendisini alamadı. Memleketin bu günkü halinin bir numaralı mesulü ve Menderes'in bile sebebi felaketi şimdi milli iradede bahse cüret ediyordu. Burhan Paşa, kendisine gereken cevabı en sert bir şekilde verdi. O zaman Bayar, davranarak cebinden bir silah çıkardı. Niyeti neydi? İntihar mı edecekti? Şok mu geçiriyordu? Yoksa kendisini tevkif edenleri mi vuracaktı?*" (Akis, 30 Mayıs 1960, s. 7). Bu diyalogların ardından Burhan Paşa, yanında bulunan bir teğmene talimat vererek Bayar'ın elindeki silahı aldırması ve kendisini tutuklatmıştır. Ardından Bayar, asker tarafından, tutuklu bulunacağı yer olan Harbiye binasına götürülmüştür. Burada Bayar'a subaylar tarafından çok iyi muamele edildiğini dile getiren dergi konu ile ilgili şu ifadeleri kamuoyu ile paylaşmıştır: "*Subaylar ona iyi muamele ettiler. Eğer ihtilal başarı ile neticelenmeseydi, Bayar'ın subaylardan gördüğü muameleyi, subaylar Bayar'dan asla göremeyeceklerdi*" (Akis, 30 Mayıs 1960, s. 7). Bu bağlamda asker tarafından, Çankaya Köşkü'nde gözaltına alınan

¹⁹ Bu konu ile alakalı Menderes'in Özel Kalem Müdürü Ercüment Yavuzalp o gün yaşananları aktarırken şu ifadeleri kullanmıştır: "27 Mayıs öncesinin en önemlilerinden olan malum Kızılay Meydanı olaylarından hemen sonra Bayar Başbakanlığa geldi. Bir süre Başbakanın yanında kaldı. Bu ara İçişleri Bakanı Namık Gedik bir yere telefon açmak için benim odama gelmişti. Birden kapı açıldı ve Bayar içeri daldı. Büyük bir hiddet içinde olduğu yüzünden anlaşılıyordu. Ancak diğerlerinin aksine paniğe kapılmış bir hali yoktu. Odanın ortasına kadar geldi ve Namık Gedik'e; 'Namık Bey doğru Kızılay'a gidin. Kalabalığın derhal dağılmasını, aksi halde ateş edileceğini megafonla ilan edin.' dedi. Bir hayli telaş olan Gedik, sadece baş üstüne beyefendi dedi ve ayrıldı. Bayar da Başbakanın odasına geri döndü" bkz. (Yavuzalp, 1991, s. 45; Gök, 2022, s. 275-276).

Bayar ve birçok DP'li Ankara Harp Okulu binasına götürülmüşler ve burada muhafaza edilmişlerdir (Hürriyet, 28 Mayıs 1960, s. 1; Yalansız, 2012, s. 2586). Böylece Genelkurmay Başkanı Cemal Gürsel liderliğinde hükümete karşı yapılan askeri darbe ile ordu yönetimi ele geçirmiş, TBMM feshedilmiş ve geçici bir hükümet teşkil edilmiştir (Son Posta, 29 Mayıs 1960, s. 1; Milliyet, 28 Mayıs 1960, s. 1; Yeni Sabah, 28 Mayıs 1960, s. 1; Erkanlı, 1973, s. 31).

Bayar tutuklanmasının ardından kendisi ve diğer tutuklular ile ilgili Yassıada'da yargılanma süreci başlamıştır. Duruşma sürecinde Bayar 77 yaşındadır. Bu süreçte infaz kanununda sonradan yapılan bir değişiklik ile birlikte Bayar da idama mahkûm edilmiş ve süreç sonunda Bayar infazın gerçekleşeceği İmralı Adası'na götürülmüştür. Ancak daha sonra Milli Birlik Komitesi idam kararlarından üçünü onaylarken on ikisini müebbet hapis cezasına çevirmiştir. İdam cezası onaylanmayanlar arasında Bayar da bulunmaktadır. Bu süreçte Bayar Kayseri Cezaevine nakledilmiştir. Cezanın infazı ise iki buçuk yıl sonra TBMM tarafından kaldırılmıştır (Bozdağ, 2005, s. 164-165).

Sonuç

16 Mayıs 1883 tarihinde Bursa'da dünyaya gelen Celal Bayar, yakın dönem Türk tarihi için çok önemli bir figür olarak karşımıza çıkmaktadır. Bayar gerek Milli Mücadele Dönemi'ndeki faaliyetleri gerekse Türkiye Cumhuriyeti'nin ilanı ile birlikte devlet kademelerinde almış olduğu stratejik görevler açısından birçok araştırmaya konu olmuştur. Uzun yıllar CHP içerisinde siyaset yapan Bayar, 7 Ocak 1946 tarihinde DP'nin kurulmasına öncülük etmiş ve böylece uzun süredir iktidar karşısına uzun soluklu bir muhalefet çıkarılamaması sorunsalı devri de böylece kapanmıştır. DP'nin kurulmasında karizmatik liderliği ile ön plana çıkan Bayar, 21 Temmuz 1946'da girdiği ilk genel seçimi eski partisi karşısında kaybetmiş olsa da, 14 Mayıs 1950 genel seçimlerinde DP'yi iktidara taşımasını bilmiştir. DP'nin iktidar olması ile birlikte Bayar'a 10 yıl müddetle sürdüreceği Cumhurbaşkanlığı görevi de açılmıştır. Bu bağlamda, Cumhurbaşkanlığı görevi süresince partiler üzeri konumda olması beklenen Bayar'ın basın ile olan ilişkileri önem arz etmektedir. Genel manada DP ve basın ilişkileri inişli çıkışlı bir seyir izlemiştir. Bu tutum Bayar için de kısmen geçerli olmuştur. Bunun nedeni Bayar'ın makamından kaynaklanmaktadır. Onun devlet başkanı pozisyonu, basın ile daha seviyeli bir ilişki içerisinde olmasını da beraberinde getirmiştir.

Bu doğrultuda, DP dönemi Türk basını içerisinde Akis ayrı bir öneme sahiptir. Bu önem derginin kurucusu Metin Toker'den kaynaklanmaktadır. Toker, Bayar'ın en büyük rakibi İnönü'nün damadıdır. Toker her ne kadar İnönü'nün kızı Özden İnönü ile evlenmeden önce İnönü muhalifliği yapmış olsa da, bu evlilikten sonra doğal olarak İnönü muhalifi tavrından vazgeçmiştir. Çeşitli gazetelerde yazarlık yapan Toker, 15 Mayıs 1954 tarihinde Akis'i kurmuştur. Dergi yayın hayatının ilk dönemlerinde Bayar'a karşı mesafeli durmuş ve ona karşı bazı noktalardaki ufak eleştiriler dışında doğrudan bir muhalefet örneği sergilememiştir. Bu dönemde DP içerisinde Bayar'ın önemi dergide muhtelif tarihlerde gündeme getirilmiş, Atatürk'ün iki varisinden birisi olarak Bayar figürü öne çıkarılmış, Bayar halkın güvenini kazanmış bir Cumhurbaşkanı olarak lanse edilmiştir. Ancak Bayar ile ilgili özellikle 1956'ya kadar ufak çaplı eleştirilerin dile getirildiği dergide, bu tarih itibarı ile somut eleştirilerin söz konusu olduğu görülmektedir. Bunun nedenleri arasında ilk dönem DP iktidarında, DP ve CHP arasında sert ilişkilerin söz konusu olmaması gerekçe olarak gösterilebilir. Bu doğrultuda 1954 genel seçimlerini DP'nin kazanması ve CHP'nin iktidar olmayı başaramaması iki parti ilişkilerini gergin bir havaya sokmuştur. Özellikle 1955 yılında meydana gelen 6-7 Eylül hadiseleri ve 1954'te iktidar tarafından başta Kırşehir'in ilçe yapılması gibi siyasi olduğu iddia edilen bazı idari değişikliklerin yapılması iktidar-muhalefet ilişkilerinin birden gerginleşmesine sebep olmuştur. Bu atmosferde muhalif kimliği ile ön plana çıkan Akis ise o döneme kadar mesafeli durduğu Bayar'ı Cumhurbaşkanı statüsüne bakmaksızın somut bir şekilde eleştirmeye başlamıştır. Bu eleştiriler sınıflandırıldığında en çok Bayar'ın tarafsız Cumhurbaşkanlığına aykırı hareket ettiği iddiasından kaynaklı haberler yapıldığı görülmektedir. Bu bağlamda Bayar ile ilgili Akis'te başlatılan menfi propaganda 27 Mayıs 1960 Askeri Darbesine kadar devam etmiş ve onunla ilgili bir algı oluşturulmak istenilmiştir. Bu algının temel prensibi ise Bayar'ın tüm partilere eşit davranma politikası yerine DP'ye ayrıcalık tanıyan bir Cumhurbaşkanı profili çizmiş olduğu doğrultusunda olmuştur. Ancak başta Akis olmak üzere muhalif basın tarafından Bayar ile ilgili sürdürülen bu menfi kampanyanın Bayar tarafından dikkate alınmadığı düşünülmektedir. Tüm bunlar ışığında 27 Mayıs 1960 Askeri Darbesinin gerçekleşmesinin ardından Akis'in 30 Mayıs 1960 tarihli ilk yayınında Bayar'ın tutuklanması haberi, adeta uyarıları dikkate almamış ve yaptıklarının bedelini ödemiş bir Bayar algısı ile servis edilmiştir.

Kaynakça

- Afyoncu, E. (2020). "27 Mayıs Darbesi'nin Unutulan Şehidi", Sabah, 27 Mayıs 2020, (çevrimiçi), <https://www.sabah.com.tr/yazarlar/erhan-afyoncu/2020/05/27/27-mayis-darbesinin-unutulan-sehidi>. (Erişim Tarihi: 14.05.2024).
- Ağaoğlu, S. (2011). *Arkadaşım Menderes İpin Gölgesindeki Günler*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları

- Akandere, O. (2010). 1946 genel seçimleri ve sonuçları üzerinde iktidar ve muhalefet partileri arasında yapılan tartışmalar. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 26(76), 1-26.
- Akar, K., Erkul H., Ertüren E., Çakmakçı, M., Yaydemir, Ö., Aybak Y., Sebile; C. T., Ayfer; Y., Yavuz S. & Tuna Kanar, T. (2023). *Osmanlı'dan Günümüze Türk Anayasa Metinleri*, Ankara: TBMM Basımevi.
- Akkaya, B. (2010). Demokrat Parti dönemi Türkiye'nin iç güvenliği, (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Erciyes Üniversitesi, Kayseri.
- Alp, B. (2019). Demokrat Parti (DP)'nin muhalefet, iktidar ve çöküş yılları (1946-1960), (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Aksaray Üniversitesi, Aksaray.
- Apuhan, R. Ş. (2007). *27 Mayıs'tan Yassıada Mahkemelerine Menderes Resmi Tarihi Değiştirecek Gerçekler*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Arcayürek, C. (1985). *Bir İktidar Bir İhtilal 1955-1960*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Aslan, E. (2014). Türkiye'nin iç siyasetinde Demokrat Parti (1950-1960), (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ahi Evran Üniversitesi, Kırşehir.
- Aşçı Çakmak, Z. (2012). İsmet İnönü döneminde uygulanan iç politikanın iktisadi, sosyo-kültürel etkileri (1938-1950), (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Atay Efiltili, S.E & Karavar, H. (2021). Akis Dergisi 'kadınlar arasında' bölümünde kadın algısı. *SEFAD*, (45), 355-374.
- Atayakul, F. A. (2007). Türkiye'de Demokrat Parti döneminde genel seçimler (1950-1954-1957), (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Aydemir, Ş. S. (2011). *Menderes'in Dramı (1899-1960)*. İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Aydın, A. (2010). Celal Bayar dönemi genel seçimleri ve TBMM (1950-1960), (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Baban, C. (1970). *Politika Galerisi Büstler ve Portreler*. İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Bayar, C. (1997). *Ben de Yazdım Milli Mücadeleye Gidiş*. C.1, İstanbul: Sabah Kitapları.
- Birlik, G. K. (2011). Milli Mücadeleden Cumhurbaşkanlığına kadar Celal Bayar (1919-1950), (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Bozdağ, İ. (2005). *Bilinmeyen Yönleriyle Celal Bayar*. İstanbul: Emre Yayınları.
- Çakır, O. (2015). *Emin Erdoğan Hayatı Ve Hatıraları*. Ankara: Hazar Reklam Matbaa.
- Demir, Ş. (2009). Türk siyasi tarihinde Adnan Menderes (1930-1960), (Yayımlanmış Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Ercan, Z. (2013). Demokrat Parti ile ilgili bibliyografya çalışması, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gaziantep Üniversitesi, Gaziantep
- Ergün A. (2000). *Ulusal, Laik, Sosyal Hukuk Devleti, Atatürkçülük ve Modernleşme*. İzmir: Ercan Kitapevi.
- Erkanlı, O. (1973). *Anılar, Sorunlar, Sorumlular*. İstanbul: Baha Matbaası.
- Eroğul, C. (2003). *Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi*. Ankara: İmge Kitapevi.
- Gök, H. V. (2022). *Demokrat Parti Dönemi'nin Önemli Bir Siması: Namık Gedik ve Siyasi Faaliyetleri*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
- Gülmez, N. & Aşık, S. (2014). Celal Bayar'ın Kayseri Cezaevinden tahliyelerinin basına yansımaları. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 14(29), 249-282.
- Kalkan, A. (2023). Partili Cumhurbaşkanlığına bir örnek: Celal Bayar. *Dokuz Eylül Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 10(2), 465-489.
- Karpat, H. K. (2012). *Türk Demokrasi Tarihi*. İstanbul: Sistem Matbaacılık.
- Kırmit, Ö. M. (2022). 1965 seçimlerinde siyasi partiler arası çekişmelerin Akis Dergisi'ne yansıması. *İnsan&İnsan*, (34), 45-60.
- Kocabaş, S. (2012). *27 Mayıs 1960 Darbesinin İcyüzü Menderes Nasıl Devrildi?*. İstanbul: Bayrak Yayıncılık.
- Konar, E. & Saygılı, H. (2021). Türkiye'nin 1950'li yıllarına mizah gözüyle bakmak: Akbaba Dergisi (1952-1960). *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, (2), 589-626.
- Koçak, C. (1996). *Türkiye'de Milli Şef Dönemi*. C.2, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Koçak, C. (2023). *Akis Dergisi Öfke ve İsyan (1957-1960)*. C.2, İstanbul: Vakıfbank Kültür Yayınları.
- Koçak, C. (2022). *Akis Dergisi Ümit ve Hayal Kırıklığı (1954-1957)*. C.1, İstanbul: Vakıfbank Kültür Yayınları.
- Kutay, (1949). C. *Celal Bayar Bir Türk'ün Biyografisi*. İstanbul: Onan Matbaası.
- Mazıcı, N. (2025). (<https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/mahmut-celal-bayar-1883-1986/?pdf=3737>, Erişim Tarihi: 16.05.2024).
- Mirkelamoğlu, N. (2007). *Okyanusta Bir Kayık Hayattan, Siyasetten Hatıralar ve Notlar*. Ankara: Aşina Kitaplar.
- Nergiz, A. (2017). Türk siyasal hayatında Celal Bayar'ın söylemsel açıdan rolü ve etkisi (1946-1960), (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın.
- Orhan, M. C. (2019). Celal Bayar'ın siyasi hayatı: Cumhuriyet sağının ilk lideri, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Gelişim Üniversitesi, İstanbul.

- Önder, M. (2014). 1960 Darbesi sürecinde Akis Dergisi. *Çağdaş Türkiye Araştırmaları Dergisi*, 14(28), 283-306.
- Sezan Sarıyar, C. (2020). Celal Bayar'ın vefatının Türk basınına yansımaları. *Tarihin Peşinde Uluslararası Sosyal ve Tarih Araştırmaları Dergisi*, 24, 37-53.
- Şahin, M. (2018). 27 Mayıs 1960 Askeri Darbesinin meşrulaştırılma çabası: Akis Dergisi örneği. *Turkish Studies*, 13(10), 637-656.
- Şenşekerci, E. (1999). Türk Devrimi'nde Celal Bayar (1918-1960), (Yayımlanmamış Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Toker, M. (1990). *Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları Tek Partiden Çok Partiye (1944-1950)*. İstanbul: Bilgi Yayınevi.
- Toker, M. (1998). *Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları Tek Partiden Çok Partiye (1944-1950)*, İstanbul: Bilgi Yayınevi.
- Toker, M. (1991). *Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları DP Yokuş Aşağı (1954-1957)*. İstanbul: Bilgi Yayınevi.
- Toker, M. (1970). *Tek Partiden Çok Partiye*. İstanbul: Milliyet Yayınları.
- Toker, Ö. & Altuğ, K. (2007). *Metin Toker'den Akisler*. İstanbul: Bilgi Yayınevi.
- Tuna, T. (2010). *Adnan Menderes'in Günlüğü*. İstanbul: Şule Yayınları.
- Tuncer, E. (2012). *1957 Seçimleri*. Ankara: Toplumsal Ekonomik Siyasal Araştırmalar Vakfı Yayınları.
- Tunçkanat, H. (1996). *27 Mayıs 1960 Devrimi (diktadan demokrasiye)*. İstanbul: Çağdaş Yayınları.
- Tutar, Y. (2009). 1961 Yassıada duruşmalarının İstanbul basınına yansımaları, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Balıkesir Üniversitesi, Balıkesir.
- Tutsak, S. & Gülmez, M. (2023). Demokrat Parti'nin dini propagandaları bağlamında Arapça ezan yasağının kaldırılmasında Cumhuriyet Halk Partisi'nin tutumu. *Smart Journal*, 9(69), s. 3015-3024.
- Tüzün, S. (1998). İkinci Dünya Savaşı yıllarında Türk iç politikasında dış Türkler meselesi (1939-1945), (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Ünal, H. O. (1994). *Türkiye'de Demokrasinin Doğuşu Tek Parti Yönetiminden Çok Parti Yönetimine Geçiş Süreci*. İstanbul: Milliyet Yayınları.
- Yalansız, N. (2012). 27 Mayıs Darbesi sonrası Celal Bayar ve eski Demokrat Partililerin Türk siyasi hayatına etkileri. *Turkish Studies*, 7(3), 2585-2598.
- Yavualp, E. (1991). *Menderes'le Anılar*. İstanbul: Bilgi Yayınevi.
- Yıldırım, Y. (2019). Muhalefet ve basın ilişkileri çerçevesinde 1957-1960 dönemi Demokrat Parti, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Yüksel, E. (2019). Akis Dergisi'nin gözünde 6-7 Eylül 1955. *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (2), 383-405.
- Yüksel, E. (2025). [https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/ali-naci-karacan-1896-1955/YSK Resmi İnternet Sitesi, www.ysk.gov.tr/tr/1950-1977-yillari-arasi,milletvekili-genel-secimleri/3007](https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/ali-naci-karacan-1896-1955/YSK%20Resmi%20İnternet%20Sitesi,%20www.ysk.gov.tr/tr/1950-1977-yillari-arasi,milletvekili-genel-secimleri/3007). (Erişim Tarihi: 11.07.2024).

Arşiv Belgeleri

- BCA, 30.01.00.00, Kutu No: 44, Gömlek No: 258, Sıra No: 5, Belge Tarihi: 05.12.1950
- BCA, 10.9.0.0, Kutu No: 296, Gömlek No: 906, Sıra No: 1, Belge Tarihi: 1960-1961
- BCA, 30.01.00.00, Kutu No: 1, Gömlek No: 7, Sıra No: 34, Belge Tarihi: 23.08.1953
- BCA, 30.01.00.00, Kutu No: 2, Gömlek No: 14, Sıra No: 1, Belge Tarihi: 03.10.1950
- BCA, 30.01.00.00, Kutu No: 1, Gömlek No: 7, Sıra No: 15, Belge Tarihi: 17.04.1952
- BCA, 30.01.00.00, Kutu No: 1, Gömlek No: 8, Sıra No: 17, Belge Tarihi: 12.08.1955
- BCA, 30.01.00.00, Kutu No: 41, Gömlek No: 243, Sıra No: 26, Belge Tarihi: 03.07.1953

Resmi Yayınlar

- TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: X, C 2, İçtima: 1, Birinci İnikat, (01.11.1954).
- Tercüme-i Hal Kaydı, Sicil No: 369.

Gazeteler

- Akşam Gazetesi
- Hürriyet Gazetesi
- İstanbul Ekspres Gazetesi
- Milliyet Gazetesi
- Son Posta Gazetesi
- Ulus Gazetesi
- Yeni Sabah Gazetesi
- Yeni Ulus Gazetesi
- Zafer Gazetesi

Dergiler

- (11 Temmuz 1950). Cumhurbaşkanı Celal Bayar'a açık mektup, *Müslüman Sesi Dergisi*. 2(31), 1-2.
- (12 Ekim 1957). Büyük güçlükler. *Akis Dergisi*, 4(179), 6.
- (12 Ekim 1957). Yurtta olup bitenler. *Akis Dergisi* 4(179), 6-10.
- (13 Eylül 1958). Yurtta olup bitenler. *Akis Dergisi*, 5(227), 8-10.
- (13 Kasım 1954). Nutuk etrafında. *Akis Dergisi*, 13-14.
- (14 Haziran 1958). Keşif, faaliyet. *Akis Dergisi*, 5(214), 6.
- (14 Mart 1959). Hükümet. *Akis Dergisi*, 5(245), 4.
- (14 Nisan 1956). Açıklanan niyet. *Akis Dergisi*, 2(101), 6.
- (14 Nisan 1956). Cumhurbaşkanlığı. *Akis Dergisi*, 2(101), 4-6.
- (14 Nisan 1956). Özlenen durum. *Akis Dergisi*, 2(101), 6-7.
- (14 Nisan 1956). Tarafsızlık meselesi. *Akis Dergisi*, 2(101), 4-6.
- (15 Mayıs 1954). Akortlu sesler. *Akis Dergisi*, 8.
- (15 Mayıs 1954). İstanbul köprüsü. *Akis Dergisi*, 10.
- (15 Mayıs 1954). Kabine. *Akis Dergisi*, 5-34.
- (15 Mayıs 1954). Yerleri garanti olanlar. *Akis Dergisi*, 6.
- (17 Şubat 1960). Şampiyonun hayatı. *Akis Dergisi*, 6(290), 20-22.
- (19 Haziran 1954). İnönü ne yapacak. *Akis Dergisi*, 8.
- (19 Mayıs 1956). Bir düğün günü hatırası. *Akis Dergisi*, VII(106), 5.
- (2 Kasım 1957). Menderes'in mizacı. *Akis Dergisi*, 4(183), 4, 6-8.
- (2 Kasım 1957). Nispetlerin nispetsizliği. *Akis Dergisi*, 4(183), 4.
- (2 Nisan 1955). Diyanet. *Akis Dergisi*, 9-10.
- (21 Nisan 1956). Cumhurbaşkanlığı. *Akis Dergisi*, 2(102), 4.
- (21 Temmuz 1956). Adalet. *Akis Dergisi*, 3(115), 12-13.
- (22 Mayıs 1954). Bir bardak suda. *Akis Dergisi*, 9.
- (22 Mayıs 1954). Okuyuculardan mektuplar. *Akis Dergisi*, 33.
- (23 Nisan 1955). Cumhurbaşkanlığı. *Akis Dergisi*, 4-5.
- (25 Eylül 1954). Hükümet. *Akis Dergisi*, 4-5.
- (26 Kasım 1955). DP. *Akis Dergisi*. 5(81), 4.
- (27 Aralık 1958). 1958 Türkiye'si. *Akis Dergisi*, XIV(234), 12-13.
- (28 Ağustos 1954). Demokrasi. *Akis Dergisi*, 4-5.
- (28 Ocak 1956). Kovulan gazeteciler. *Akis Dergisi*, VI(90), 4.
- (28 Ocak 1956). Zorlu bir zihniyet. *Akis Dergisi*, VI(90), 6.
- (28 Temmuz 1956). Barolar. *Akis Dergisi*, VII(116), 10.
- (3 Temmuz 1954). Son Haber. *Akis Dergisi*, 10.
- (30 Ekim 1954). Demokrasi. *Akis Dergisi*, 4-6.
- (30 Mayıs 1960). Gestapo. *Kim Dergisi*, 7(98), 25.
- (30 Mayıs 1960). Yurtta olup bitenler. *Akis Dergisi*, XVII(301), 5-7.
- (30 Nisan 1955). CHP grubu Allah rahatlık versin", *Akis Dergisi*, 6.
- (30 Temmuz 1955). Ders. *Akis Dergisi*, IV(64), 4-5.
- (31 Mart 1956). İktidar partisi. *Akis Dergisi*, VI(99), 10.
- (31 Temmuz 1954). Kendi aramızda. *Akis Dergisi*, 3.
- (4 Nisan 1959). Kumandan iş başında. *Akis Dergisi*, XV(248), 4-7.
- (5 Kasım 1955). Cumhurbaşkanlığı. *Akis Dergisi*, V(78), 4-5.
- (5 Ocak 1957). Yılın adamları. *Akis Dergisi*, IX(139), 4.
- (6 Kasım 1954). Kendi aramızda", *Akis Dergisi*, 3.
- (6 Kasım 1954). Tatmin etmeyen nutuk", *Akis Dergisi*, 4-5.
- (15 Mayıs 1954). Kendi aramızda. *Akis Dergisi*, 3.
- (7 Nisan 1956). İktidar çevrelerinde. *Akis Dergisi*, VI(100), 16-17.
- (7 Nisan 1956). Sessiz gemiler. *Akis Dergisi*, VI(100), 7-8.
- (8 Mayıs 1959). DP'nin Uşak Valisi Engin. *Kim Dergisi*, 1(50), 4.
- (9 Ağustos 1958). Okuyucu mektupları. *Akis Dergisi*, XIII (222), 11.
- (9 Haziran 1960). İnönü'nün arabasının üzerine çıkanlar. *Kim Dergisi*, 7(100), 20.
- (Haziran 1952). Serdengeçti Reiscumhurun huzurunda. *Serdengeçti Dergisi*, 15-16(6), 31.
- (Mart 1955). İslamiyet medeni bir dindir. *Sebilürreşad Dergisi*, 192(8), 271.
- Meto, E. (21 Ocak 1956). Olmak veya olmamak. *Akis Dergisi*, 18.
- Ortaç, Y. Z., (14 Mayıs 1959). Bir taş bir baş. *Akbaba Dergisi*, 15(374), 3.

- Tiridoğlu, A. (12 Mart 1955). Hakiki partilerin zamanı gelmemiş midir?. *Akis Dergisi*, 11.
- Toker, M. (10 Temmuz 1954). Partilerden kuvvetli liderler. *Akis Dergisi*, 4-5.
- Toker, M. (12 Mart 1955). CHP'den beklenen. *Akis Dergisi*, 6-7.
- Toker, M. (3 Mayıs 1958). CHP aldığı reylere layık olmalıdır. *Akis Dergisi*, XIII(208), 4.
- Zapsu, A. (1 Temmuz 1952). Sayın Celal Bayar'a açık mektup. *Ehli Sünnet Dergisi*, 6(116), 7-9.